

Tno'o Ja'vi ja kuu Proverbios

1

¹ Ya'a kuu tno'o ja'vi ja ni tee Salomón, seyii David, rey ñayiu Israel.

² Jiniu'u ja vi kutua'o tno'o ndichi vi naxa vi kaka ndao,
vi naxa vi kunio ja vi ku'un kaji inio jin tno'o ndichi,

³ vi naxa vi kuenta'uo tno'o ja xteku ña ja vi kokuo in ñayiu ni'nu ini,
te vi kokuo ñayiu ndaa, te vi ka'nde ndao kuechi,
te inuu inuu ni vi sa'o jin in in ñayiu,

⁴ vi nagua ja ñama vi kuni ñayiu tu ka jini naxa vi sa'i,
te vi kaxtno'o nuu suchi kuechi tno'o ndichi vi naxa vi kaka ndai.

⁵ Vi konini ñayiu ndichi, te vi kuni gua'a kai te ñayiu jinkui'nu ini ni'i tno'o ja xteku ña jin,

⁶ nagua ja jinkui'nu ini tno'o ja'vi vi naxa kei ka'an,
vi tno'o vijin ja ka'an in ñayiu ndichi nuu skintna'i tno'o ka'in.

⁷ Nu u yu'u ni'nuo Jito'o kuu nuu keja'a ja kuu ndichio.

Te ñayiu vasa, chi skexikoi tno'o ndichi vi tno'o ja janu ichi ndaa ña.

Tno'o ja xteku ña jin suchi kuechi

⁸ Konini tno'o ja xteku ña tata ron jin ron, vi se'e, te ma skexiko ron tno'o kaxtno'o nana ron nuu ron,

⁹ chi tno'o vii tno'o va'a yun ndukutu xini ron,
te kokuu na kuinio in chi'i ja ñu'u sukun ron.

¹⁰ Te nuu ja ka kuini ñayiu ka sa'a yika kuechi ja
vi xnda'u ñai jin ron, vi se'e,

te ma kuandetú ron.

¹¹ Te nuu ja vi kachi: “Ne'e, na ki'inkueio,
te na vi kondesi yu'o in ñayiu tu na kuechi,
te na vi ka'ni yu'o jin.

¹² Na vi koko tekuo in ñayiu nagua koko ña yau
ñaña jin ñayiu,

te na vi koko nio jin nagua koko ña in yau kunu
jin ndiyi.

¹³ Te na vi koneva'o ndi'i nuu jakuika,
te na vi chituo ve'o jin ja vi kindeo yun.

¹⁴ Ne'e te kototnuni ron maa ron jin in in rin,
te na vi skayao nagua vi ni'o”, vi kachi.

¹⁵ Su ma kuandetú ron ja kaka ron nuu ichi ka
jika ñayiu yun, vi se'e.

Kujioo nuu ichi kue'e ja ka jikai yun,

¹⁶ chi ka jino ndeva'i ja vi sa'i jakue'e,
te ka nuu ini ja vi ka'ni ndiyi.

¹⁷ Chi tu nagua jiniu'u ja jakin in ñunu,
nuu ja na vi kuni tisala.

¹⁸ Chi jakue'e ka sa'a ñayiu yun ndajiokuiin siki
mai,

te maa ni mai ka ndaka'ni mai.

¹⁹ Chi saa ka xndi'i ñayiu ka jio'o nagua neva'a
inka ñayiu,

chi ja ka jio'i yun, ndaka'ni ña jin mai.

Vi konini ni tno'o ndichi

²⁰ Te kana jaa tno'o ndichi nuu ichi,
vi kana jaa nuu ya'u.

²¹ Kana nuu ka kututu kua'a ñayiu,

vi kana ye'e ñuu nuu ndiukuei ñayiu, te jiña'a:
 22 “¿Ndee na kiuu te vi jinkui'nu ini ron ja ka
 kuu ron ñayiu tu ka jini nagua kuu,
 te ya'a yun ni ja ka sa'a ron?
 ¿Te ndee na kiuu te vi jinkuiin ron ñayiu kuasun
 ini,
 ja ma vi kokuaku ndee ka ron ñayiu?
 ¿Te ndee na kiuu te vi jinkuiin ron ñayiu vasa ja
 ma vi koskexiko ka ron tno'o ndichi?
 23 Su vi konini tno'o ja kuxeen rin nuu ron,
 te tetniuu rin Espíritu rin vi koo jin ron,
 te kaxtno'o rin tno'o rin nuu ron.
 24 Chi ni kana ña rin, te tu ni ka kuini ron vi
 konini ron tno'o ka'an rin.
 Ni skaa rin nda'a rin, te tu na in ni chikuenta ña
 jin rin,
 25 chi saa sua'a ni ka skexiko ron ndi'i tno'o ja
 xteku ña rin,
 te tu ni ka janta'u ron ja kuxeen rin nuu ron.
 26 Te suni kuaku ndee ña rin jin ron nuu ka tna'a
 ron tnundo'o,
 te sa'a kuasun ña rin nuu vaji ja ka yu'u ndeva'a
 ron,
 27 nuu vaji na kuinio sau tachi ja ka yu'u ron,
 te kenta tnundo'o ja vi tna'a ron na kuinio
 tikacha ja ndi'i ni ja xnaa
 vi nuu vaji tnundo'o vi tno'o suchi ini ja vi tna'a
 ron.
 28 'Yun te saa vi kana ron nuu rin, su ma konini
 rin tno'o ka ka'an ron.
 Te ne'e kuiti vi ndanduku ña ron, su ma vi
 nuku'un ña ron.
 29 Chi ni ka skexiko ron tno'o ndichi,
 te tu ni ka kaji ron ja vi koyu'u ni'nu ron Jito'o.

- 30 Tu ni ka kuini ron vi kuenta'u ron tno'o ja xteku ña rin,
te ni ka skexiko ron tno'o ja kuxeen rin nuu ron,
31 vi nukuntuu maa ron jin nagua ka sa'a ron,
te vi kune'e ini maa ron jin jakue'e ka sa'a ron.
32 Chi maa ñayiu tu jini nagua sa'a yun, ndoñu'u,
te yun kuu nuu kuu maa.
Te ñayiu vasa ja tu jini nagua sa'i, chi skunaa ña jin mai.
33 Su ñayiu nini tno'o ka'an rin, koo mani vi koo sii ini,
te ma koyu'i jin jakue'e."

2

Jiniu'u ndeva'a ja vi kunio tno'o ndichi

- 1 Nuu ja kuenta'u ron tno'o ka'an rin, vi se'e,
te tava'a tno'o tatnuni rin ndee ini ndee anu ron,
2 te konini gua'a jin so'o ron tno'o ndichi,
te kune anu ron ja junkui'nu gua'a ini ron,
3 te nuu ja kana ron nuu tno'o ndichi ja taa ja junkui'nu ini ron,
te kana jaa ron nuu tno'o ndaa,
4 te nuu ja nduku ron tno'o yun na kuinio nuu ka nduku kaa kuu plata,
te skua'a guagua'a ron na kuinio nuu ka skua'a ñayiu ndenu yiyu'u in jakuika ndeva'a,
5 yun te junkui'nu ini ron ja koyu'u ni'nu ron Jito'o,
saa te nuku'un ron ja kuni gua'a ron ia Dios.
6 Chi maa Jito'o kuu ia taa tno'o ndichi,
te tno'o ja ka'an maa ya kuu nuu vaji ja jinkui'nu inio vi kuni gua'a kao.

7 Te maa ya kuu ia jiña'a tno'o ndichi nuu ñayiu ndaa,

te jito jini ya ñayiu ka jika ndaa, ja tu na kuechi.

8 Maa ya tava'a ichi chindaa ja ka jika ñayiu ka sa'a ndaa,

te jito jini ya ichi ka jika ñayiu maa ya.

9 Yun te junkui'nu ini ron ja sa'a ndaa ron,

vi kuni ron ndee ja kuu java'a vi ndee ja kuu jakue'e,

vi ja ka'nde ndaa ron kuechi vi ndi'i ichi gua'a.

10 Chi kee tno'o ndichi yun ini anu ron,

te junkuaan ini ron ja junkui'nu gua'a ka ini ron.

11 Te ja sa'a ndaa ron koto ña jin ron,

te ja junkui'nu ini ron tava'a ña jin ron.

12 Te tno'o ndichi skaku ni'nu ña nuu ichi kue'e, vi nuu ñayiu ka ka'an tno'o ne'e tno'o yichi,

13 ja ni ka xndendoi ichi ndaa,

nagua ja vi kakai ichi nee.

14 Te ka kusii ini nuu ka sa'i jakue'e

vi ka osii ini jin jakue'e ndeva'a yun.

15 Chi yakua ichi ka jikai,

te ni ka kujioi nuu ichi chindaa.

16 Te suni skaku ni'nu ña tno'o ndichi yun nuu nda'a inka ñasi'i,

ña'a ja tu jini ron, te ka'an ña tno'o luu ndeva'a,

17 ña'a ni xndendoo tee ni ondeka tna'a jin ña ndee nuu kuechi ña,

te ni ndunaa ini ña tratu ni sa'a ña nuu ia Dios ja kondeka tna'a ña jin de.

18 Chi tee kua'an jin ña ve'e ña kuu na kuinio ja kua'an de ja kuu de,

te nuu ja kondikin de ñasi'i yun, te kenta de nuu
ka oo ndiyi.

19 Te ndi'i tee kua'ankuei nuu oo ña,
chi ma vi ndajiokuiin uun ka de,
te ni ma vi ndani'i sa'un ka de ichi chindaa ja taa
ja vi koteku de.

20 Nuu saa, te kokaka ichi ka jika ñayiu gua'a,
te kondikin ron ichi ka jika ñayiu ndaa.

21 Chi ñayiu ndaa, guaa vi koi nuu ñu'u maa ia
Dios,
te ñayiu tu ka sa'a jakue'e, guaa siun ni vi koi
nuu ñu'u yun.

22 Su ñayiu kue'e, chi ma vi koo kai nuu ñu'u
yun,
chi skunu ña ya jin ñayiu tu ka sa'a gua'a.

3

Tno'o ndichi taa kua'a javii java'a

1 Ma ndunaa ini ron tno'o ni kaxtno'o rin, vi se'e,
te tava'a nuu anu ron tno'o tatnuni rin.

2 Chi saa, te koteku ron kuakua'a kuia,
te koo vii koo va'a ron.

3 Te ma kujioo janda'u ini ia Dios vi tno'o ndaa
ya nuu ron,

te tnaa sukun ron na kuinio in ja ñu'u sukun,
te tee tno'o ya ini anu ron.

4 Saa te ni'i ron ja chindee chituu ña ia Dios,
te vi ka'an vii vi ka'an va'a ña ñayiu jin ron.

5 Kukanu ini Jito'o ndi'i ron jin anu ron,
te ma chituu ron maa ron jin ja jinkui'nu ini ron.

6 Ku'un ini Jito'o nuu ndi'i ichi jika ron,
te maa ya ndasandaa ichi chindaa jika ron.

7 Ma kokuu ron ñayiu ndichi jin ja ndakani ini
maa ron,

koyu'u ni'nu Jito'o, te kujioo nuu jakue'e.

8 Chi yun kuu tatna gua'a nuu yiki kuñu ron,
nagua ja nduu ndakui ron.

9 Chiñu'u Jito'o jin ja neva'a ron,

te soko nuu ya jaxtnañu'u ja kee nuu ñunde'i jitu
ron.

10 Saa te vi ku'un chitu ndeva'a saka nuu ñu'u ja
jitu ron,

te vi sua'a jati nduxi uva nuu ju'ni ron ti.

11 Te ma skexiko ron, vi se'e, nuu tnundo'o ja
ndakanu ichi ndaa ña Jito'o,

te ma tunini ron nuu kuxeen ya nuu ron.

12 Chi tetniuu Jito'o tnundo'o nuu ndakanu ichi
ndaa ña ya jin ñayiu kutoo ya,

nagua sa'a tata nuu kani de se'e de ja kutoo de
nuu ndakanu ichi ndaa de.

13 Na ta'u na ndetu ñayiu nuku'un tno'o ndichi
vi ñayiu ni'i ja jinkui'nu ini.

14 Chi jagua'a ka kuu ja ni ni'i jin yun, masu jin
plata,

te kua'a ka ja ni'i jin yun, masu jin oro vii.

15 Chi ya'u ndeva'a ka ndee tno'o ndichi yun saa
yuu vii ndeva'a,

te ni in ja jio'o ron ma kuu skintna'a inuu jin ron.

16 Chi jin nda'a kua'a taa kuakua'a kuia ja koteku
ron,

te jin nda'a satni taa jakuika koneva'a ron vi
jayiñu'u.

17 Te ndi'i ichi taa kuu ichi junkuaan ndeva'a ini
ron.

Te ja kaka ron ichi chindaa kuu ja koo mani ron.

18 Te tno'o ndichi yun kuu in yutnu ja jiña'a ja tekú ñayiu ni'i tno'o yun ja koneva'i, te na ta'u na ndetu ñayiu ni'i ja koneva'i.

19 Chi jin jandichi maa Jito'o, te ni sa'a ya ñuyiu. Te jin ja jinkui'nu ini ya, te ni sa'a yutnu ya andivi.

20 Te jin ja jini ya, te ni sa'a ya ja ni ja'nde tna'a ndute mar, te nuu yuyu ndee andivi.

21 Kinuu gua'a tno'o ja sa'a ndaa ron, vi se'e, te tava'a tno'o ja ni'nu ini ron.

22 Chi kokuu in ja koxteku anu ron, vi in ja ndukutu sukun ron.

23 Yun te kukanu ini ron ichi jika ron, te tu na ndee kachi ja'a ron.

24 Te tu nagua koyu'u ron nuu jinkotuu ron, chi jinkotuu ron, te sii ini ndeva'a ni kusun ron.

25 Te ma koyu'u ron ja sanaa ni, te tna'a ron tnundo'o, chi ni ma koyu'u ron tnundo'o ja kii siki ñayiu kue'e ndeva'a.

26 Chi Jito'o kokuu ia kukanu ini ron, te koto ya si'in ron ja ma junkau ron nuu jakue'e.

27 Ma kokuu nde'e ini ron, nuu jikan ñayiu in jandiuxi nuu ron, nuu ja neva'a ron ja kuña'a ron.

28 Te ma kuña'a ron nuu tna'a ron: "Kua'an ni te kii ni xtnee, te saa na taa san"

nuu ja neva'a ron vitna nagua kuu ja chituu ron jin.

²⁹ Ni ma nduku ron ja sa'a ron jakue'e siki tna'a ron

chi kukanu ini ñai jin ron ja yatni ka oo ron jin.

³⁰ Ma koskiti ini tna'a ron jin ni in ñayiu, nuu ja masu na jakue'e sa'a ñai jin ron.

³¹ Ma kokuu kuasun ini ron jin tee yachi ini, te ni ma kondikin ron ni in ichi jika de.

³² Chi kukini ini ña Jito'o jin ñayiu kue'e ndeva'a, su junkuaan ini ya ja koo in ni ya jin ñayiu ndaa.

³³ Te xtau tnia'a Jito'o ñayiu ve'e ñayiu kue'e, su sa'a vii sa'a va'a ya ñayiu ve'e ñayiu ndaa.

³⁴ Te kuaku ndee ña Jito'o jin ñayiu ka jaku ndee inka ñayiu,

su ka'an nda'u ka'an kee ya ñayiu sa'a nda'u mai.

³⁵ Te vi ni'i ta'u ñayiu ndichi jayiñu'u, su ñayiu vasa, chi maa ni jakanoo vi tna'i.

4

Tno'o ndichi ja xteku ña

¹ Vi konini tno'o ja xteku ña tata ron jin ron, vi se'e,

te vi tanuu tno'o ka'an rin, nagua ja vi jinkui'nu ini ron.

² Chi tno'o gua'a kaxtno'o rin,

te yun guaa ma vi xndendoo ron tno'o ja ka'an rin nuu ron.

³ Chi suni in chiluluu ni okuu rin nuu tata rin, te invaa maa rin ni okutoo ndeva'a nana rin.

⁴ Te ni okaxtno'o tata rin nuu rin, te ni okachi de: "Tnaa tno'o ka'an rin ini anu ron, te kuantno'o tno'o tatnuni rin, saa te koteku ron.

5 Nduku tno'o ndichi, vi nduku ja jinkui'nu ini ron,
te ma ndunaa ini ron tno'o ka'an rin, te ni ma kujioo ron.

6 Ma xndendoo sa'un ron tno'o ndichi, te koto kuni ña jin ron.

Kokutoo, te tava'a ña jin ron.

7 Te ja kanuu ka kuu tno'o ndichi, te nduku tno'o ndichi yun.

Te jin ndi'i ja ni'i ron ja koneva'a ron, nduku ja jinkui'nu gua'a ini ron.

8 Kokutoo tno'o ndichi, te sa'a ka'nu ña jin ron. Kanu ni'nu, te na sa'a ja koo jayiñu'u nuu ron.

9 Chi tnaa in ja vii ndeva'a ja ndukutu xini ron, te taa in ja ni ndukutu vii ndeva'a nuu ron", ni okachi de.

10 Konini tno'o ka'an rin, vi se'e, te kuantu'u, nagua ja na kaya kua'a kuia ja koteku ron ñuyiu.

11 Chi nuu ichi tno'o ndichi ni janu ichi ña rin, te ni jani ña rin ja kaka ron nuu ichi ndaa.

12 Te tu nagua kosa'a tneñu nuu ichi jika ron, te ni tu nagua kachi ja'a ron nuu jino ron.

13 Kakuiko gua'a tno'o ja ni ka'an rin nuu ron, te ma siaa ron.

Tava'a gua'a, chi yun kuu ja tekku ron.

14 Te ma ki'in ron nuu ichi ka jika ñayiu kue'e, te ni ma kondikin ron ichi ka jika ñayiu kue'e ndeva'a yun.

15 Xndendoo, ma ya'a ron nuu ichi yun.

Kujioo nuu ichi yun, te kua'an.

16 Chi tu ka kixin ñayiu kue'e yun nuu ja tu na jakue'e ka sa'i.

Te ndee ka skunai ñua'na kusuin nuu ja tu ka ni'i ja na in junkuei nuu nda'i.

17 Chi xtaa ka jai kuu jakue'e ka sa'i yun, te vinu ja ka ji'i kuu ja ka kindee ndeva'i.

18 Te ichi ka jika ñayiu ka sa'a ndaa kuu na kuinio nuu ye'e kuaan kuaan ja jinonta nikandii, te vi saa vi saa kua'an ye'e guaa ndee jinkona'a maa ja in kiuu kuu.

19 Su ichi ka jika ñayiu ka sa'a jakue'e kuu na kuinio ñunee, te ni tu ka jini nagua ka kachi ja'i.

20 Tanuu tno'o ka'an rin, vi se'e, te konini tno'o ja xteku ña rin.

21 Te ma sa'u nuu ron tno'o ka'an rin, chi tava'a ndee ini ndee anu ron.

22 Chi suu jiña'a ja ka teku ñayiu ka ndani'i, vi tatna gua'a kuu nuu ndi'i yiki kuñui.

23 Te siki ndi'i ndatniuu ja ni tava'a ron, koto va'a anu ron,

chi ndee anu ron kana ja teku ron.

24 Xtajioo tno'o kue'e ja ma ka'an yu'u ron, vi sa'a siin tno'o tno'o ja ma ka'an ñii yu'u ron.

25 Kondia'a ichi nuu ron, te kinuu nagua oo ichi nuu kua'an ron.

26 Kondia'a gua'a ichi chindaa nuu jika ron, te ndi'i ichi jika ron na kokuu ichi ndaa.

27 Te ma chixiin ron ni ichi kua'a ni ichi satni, te kujioo nuu jakue'e.

5

Vi koto ni maa ni nuu inka ñasi'i

¹ Tanuu tno'o ndichi ja ka'an rin nuu ron, vi se'e,
te konini tno'o ja jinkui'nu ini rin,

² nagua ja kuni ron tava'a ron tno'o yun,
te tava'a ron tno'o ndichi.

³ Chi yu'u ña'a skindee yii ña kee tno'o luu
ndeva'a na kuinio nduxi ñuñu,
te vita ndeva'a ka yaa ña saa texe'en.

⁴ Su nuu xndi'i ron ja koo ron jin ña, te nduu
ugua, na kuinio yuku ugua,
te xeen na kuinio yuchi kani ja xeen nduu jioo
nuu.

⁵ Te kua'an maa ña jin si'in ña ichi nuu kuu ña,
te ja jika ña kua'an ndaa ña nuu yau ñaña.

⁶ Te tu ndi'ni ña ja kaka ña ichi jiña'a ja tekun ña,
te yakua ichi chindaa ja jika ña, te tu jini ña
ndenu ki'in ña.

⁷ Te vitna te konini tno'o ka'an rin, vi se'e,
te ma kujioo ron nuu tno'o kaxtno'o rin nuu ron.

⁸ Te kujioo nuu ichi jika ña'a yun,
te ni ma kuyatni ron ye'e ve'e oo ña,

⁹ nagua ja ma kuña'a ron jandakui ron nuu inka
ñasi'i,
ni kuia ja tekun ron nuu ña'a sa'a ja tna'a ron
tnundo'o.

¹⁰ Chi kana saa ndenuu ini inka ñayiu jin
jandakui ron,
te ja ni ni'i ron ja satniuu ron ku'un ve'e inka
ñayiu.

¹¹ Te sandi'i te konda'i ron ja kondatna'u ini ron
nuu ndi joo ndi joo kua'an yiki kuñu ron mayichi.

¹² Te kachi ron: “¿Naxa ni kuu ja ni skexiko tno'o
ja ni ka kaxtno'o nuu?

Te ni skexiko anuo tno'o ja ni ka xteku ña jion.

13 Te tu ni oninio tno'o ni ka ka'an tee ni ka
kaxtno'o nuu,
te ni tu ni tanuo tno'o ni ka ka'an tee ni ka xteku
ña jion.

14 Te vi ja oo ja skunaa ndi'o
ma'ñu ñayiu ñuo vi nuu ka ndututuo", kachi ron.

15 Su vitna, vi se'e, te ko'o ndute ñu'u nuu poso
maa ron ja kuu ñasi'i maa ron,
vi ndute ja kee nuu poso ron.

16 Te ma kati ron nuu ndute kee ja neva'a ron
nuu ichi,
te ni ma kaka ndute yute neva'a ron nuu ya'u.

17 Te na kokuu kuenta maintno'o ni maa ron,
te ma kokuña'a ron nuu inka ñayiu.

18 Na ta'u na ndetu nuu ndute ron,
te kokuu sii ini jin ñasi'i ni jaka tna'a jin ron ndee
nuu kuechi ron.

19 Chi kuu ña na kuinio in jitna ja kutoo ndeva'a
ron,
axi na kuinio ndiñini ja luu ndeva'a kaa ti.
Te ndi'i ni jichi kondutoo ña ña jin ron,
te ja kutoo ña ña siun ni kokuu sii ini jin ron.

20 ¿Te nau ja koxna'a tna'a ron jin ña'a skindee
yii, vi se'e?

¿Te nau ja kokuinee ron sukun nda'a inka ñasi'i
ja tu jini ron?

21 Chi ndia'a maa Jito'o ichi ka jika teyii,
te yinuu gua'a ya ndi'i ichi ka jika de.

22 Te tee kue'e, chi ndakakuiko ña jakue'e sa'a de
yun,
te ndakasi ña yika kuechi sa'a de ja kuu na kuinio
in yo'o.

²³ Te kuu de, chi tu ni onini de nuu ni ka ndakanu
 ichi ndaa ña jin de,
 te junaa de jin kua'a tniuu vasa sa'a de.

6

*Tno'o ja xteku ña naxa sa'o nuu ka'an ni'nuo
 ja ja'a inka ñayiu*

¹ Se'e maa rin, nuu ja ni ka'an ni'nu ron ja ja'a
 tna'a ron ja kinuu de xu'un,
 axi ni kee yu'u ron ja kuiso siki ron ja ja'a in
 ñayiu tu jini ron,

² te masu vatuka ni sa'a ron,
 chi ni tnaa ron xeyu sukun ron jin tno'o ni ka'an
 ron.

Nuu saa, te ja ni kanakau ron nuu tno'o ni ka'an
 ron.

³ Su sua'a sa'a ron vitna, vi se'e, te skaku ni'nu
 ron maa ron,
 chi ni kanakau ron nuu nda'a tna'a ron:
 Kua'an te ka'an nda'u ka'an kee ron jin de, ja ma
 kotavi ka ron.

⁴ Ma kusun ini ron,
 te ni ma ndatatu nuu ron, guaa ndee kundaa ini
 ron.

⁵ Skaku ni'nu maa ron na kuinio isu nuu nda'a
 tee ka ja'ni ti,
 axi na kuinio tisala nuu ka kuini ja vi kakuiko ti.

Xteku ña jin ñayiu ku'ndu

⁶ Kua'an te kondia'a ron chioko, vi tee ku'ndu.
 Kondia'a naxa ka sa'a ti, te kuu ndichi ron.

⁷ Chi kiti yun, visi tu na tatnuni nuu ti,
 ni tu na jito ña jin ti, te ni tu na jito'o ti,

⁸ su ni saa, te ka tava'a ti ja vi kokaa ti nuu
 ndukuui yutnu,

vi ka ndaxtutu ti ja vi kokaa ti tiempu kei.

⁹ ¿Nasaa ka ore guaa kotuu ron, vi tee ku'ndu?
¿Na ore saa ndakoo ron ja kixin ron?

¹⁰ Su nuu ja ndakani ini ron ja joo ni ka kokusun
ron
vi joo ni ka kokusun ndei ron,
vi joo ni ka ndakanu ndee nda'a ron ja ndatatu
ron.

¹¹ Su yun, te sanaa ni kenta ja kunda'u ron na
kuinio in kui'na,
te ja ja'ni ña jin ron na kuinio in tee nee xeen.

Naxa vi ndo'o ñayiu kue'e

¹² In tee kue'e vi in tee sa'a jane'e jayichi
kuu tee kua'an ndakani tno'o tno'o.

¹³ Te sa'a de seña jin nduchi nuu de, vi jin si'in
de,
vi xnenda'a de.

¹⁴ Te jin jakue'e oo anu de, ndi'i ni jichi ndakani
kue'e ini de,
vi nduku de ja kiti ini.

¹⁵ Te yun guaa sanaa ni kii tnundo'o tna'a de,
te vi sanaa ni te naa de, te tu na tatna.

Ja skexiko Jito'o

¹⁶ Oo iñu ja skexiko Jito'o
vi ndee ja kuu uja skexiko ya:

¹⁷ Nduchi nuu ja sa'a teyii maa,
vi yaa ja ka'an tno'o tno'o,
vi nda'a ja jati niñi ñayiu tu na kuechi,

¹⁸ vi anu ja ndakani kue'e ini,
vi si'in ja jino ji'i ja sa'a jakue'e,

¹⁹ vi testiu kue'e ja ka'an tno'o tno'o,
vi ñayiu nduku ja kiti ini ne'u tna'a kuikion.

Ma chitna'a ni jin inka ñasi'i

20 Tava'a tno'o ja tatnuni tata ron nuu ron, vi se'e, te ma xndendoo ron tno'o ja kaxtno'o nana ron nuu ron.

21 Tnaa va'a ndee ini ndee anu ron, te tnaa na ku'un sukun ron.

22 Te na kondeka ña jin ron nuu ichi jika ron, te na koto na kuni ña jin ron nuu kixin ron, te nuu ndoto ron, te kondatno'o jin ron.

23 Chi tno'o ja tatnuni kuu na kuinio lámpara, te tno'o ja kaxtno'o kuu ñu'u ja ye'e ni'nu nuu ron, te tno'o xeen ja ka xteku ña jin ron kuu ichi ja koteku ron,

24 nagua ja tava'a ña jin ron ja ma kanakau ron nuu nda'a ñasi'i kue'e, vi nuu tno'o luu ndeva'a ja ka'an ña'a skindee yii ña.

25 Te ma kojio'o ron jin ndee anu ron ja luu kaa ña, ni ma kuandetu ron ja kee nuu ña ña jin ron.

26 Chi ja ja'a ña'a xiko maa yun, te ski'in in teyii in sava xtaa jaa de, te ña'a skindee yii kua'an ña nduku ña anu in tee ndee ya'u ndeva'a nuu ia Dios.

27 Chi ¿a kuu kanundee in teyii ñu'u tikayi ndika de,

te ma kai sa'un de?

28 ¿Te a kuu kaka in tee siki ñu'u tikayi,

te ni ma kai si'in de?

29 Te suni saa ni kuu jin tee chitna'a jin ñasi'i tna'a kuikin de,

chi nani kuu tee nitna'a jin ña, te ma ya'a sua'a ni,

chi tniuya'u de yika kuechi de.

³⁰ Te tu na in skexiko ña jin kui'na nuu su'i ja ni'i ja ku'un chii nuu kokin.

³¹ Su nuu ja na vi ni'i ña jin nuu su'i yun, te kuini ja ndatniuya'ui uja jichi nagua ni su'i, visi na ndatniuya'u ndi'i nagua neva'i nuu ve'i.

³² Te nase nde'e tu jini tee skindee ñasi'i yun nagua sa'a de,

chi na in sa'a siun, te xnai mai.

³³ Chi maa ni ja ni'i tee yun kuu ja vi kani ña jin de,

te vi kane'e ña, te ma naa sa'un jakanoo de yun.

³⁴ Chi tno'o kuiñu yun sa'a ja kiti ndeva'a ini yii ña

te ma kuaka'nu ini de kiuu ja kani ña de.

³⁵ Te ma kuenta'u de nagua vi kuña'a nuu de jin jakue'e ja ni ka sa'a ña jin de,

te ni ma ndusii ini de, visi kuakua'a ja vi skuta'u ña jin de.

7

Koto ni maa ni jin ña'a skindee yii ña

¹ Kuantno'o tno'o ka'an rin, vi se'e, te tava'a tno'o ja tatnuni rin nuu ron.

² Tava'a tno'o tatnuni rin, te koteku ron, koto tno'o kaxtno'o rin nagua jito ron tinuu nuu ron.

³ Te ku'ni na kindee xinda'a ron, vi tee ini anu ron.

⁴ Te kuña'a nuu tno'o ndichi: "Kua'a rin kuu maa ron".

Te tno'o ja jinkui'nu inio xnani ron tna'a kuikin ron,

5 nagua ja na skaku ni'nu ña jin ron nuu nda'a
ña'a skindee yii ña
vi nuu nda'a inka ñasi'i ja ka'an ña tno'o luu
ndeva'a.

6 Te in jichi oo rin ndee ve'e rin,
te ndia'a rin nuu ventana rin.

7 Te ni ndia'a rin ne'u suchi vasa,
te ne'u suchi kuechi yun ni jini rin in suchi
kuechi
ja tu jinkui'nu sa'un ini nagua sa'i.

8 Ni ya'i ichi yun, te ni kentai in skina,
te ni tuku ni kua'in ichi nuu oo ve'e ñasi'i ja
skindee yii ña

9 nuu ja mañini sa'un yun. Te nuu ni kunee,
te vi sua'a ni ka tuu tnui kua'in ne'u ñunee yun.

10 Te vi sanaa ni, te ni kenta ñasi'i yun, ni nutna'a
ña jin,
te ni'nu ña sa'un ka ni'nu ña'a ka xiko maa, te
sa'a jani ndeva'a ini ña.

11 Chi in ña'a lati ndeva'a ja tu jini jakanoo kuu
ña
te tu kuu ja koo titi'i ña ve'e ña.

12 Te sava jichi oo ña nuu ichi, te sava ka jichi oo
ña nuu ya'u,
te ndi'i ni skina oo ña, ndetu ña na ndee tee ya'a
yun.

13 Te ni kakuiko ña suchi kuechi yun, te ni chitu
ña nui,
te vi ni ja tu kukanoo ña, te jiña'a ña nui:

14 “Ni kee yu'u rin ja soko rin nuu ia Dios ja
ndumani rin jin ya,
te vitna kuu kiuu ni skunkuu rin ja ni kee yu'u
rin.

Te yun guaa oo kua'a ja vi kao ve'e rin.

15 Yun guaa ni kee rin ja manditna'a ña rin,
chi ni ndioo ndeva'a ini rin ja ndakuni ña rin jin
ron,

te ni nuku'un ña rin.

16 Chi ja ni ndakin va'a rin in sa'un vii ndeva'a
ja kuu lino ja vaji ndee Egipto nuu jito rin.

17 Te ja ni joso rin tatna xiko nuu jito rin,
tatna ja kuu mirra vi áloes vi canela.

18 Ne'e na vi sa'a sii inio jin yiki kuñuo guaa ndee
na vi ndenuu inio,
na vi kusii vi kuvatu inio guaa ndee na tuu inka
kiuu.

19 Chi tu na yii rin oo ve'e rin,
chi ni kee de kua'an de inka ñuu jika.

20 Te ni ki'in de itni nuu ñu'u xu'un kua'an jin
de,
te guaa ndee kiuu ja ndachitu yoo andivi, saa
ndajaa de",
jiña'a ña.

21 Te jin tno'o luu ndeva'a ja ni ka'an ña
vi ja ni kuu yuchi yu'u ña,
te ni kundee ña ja ni jino ini.

22 Te vi nuu saa ni jata ndikin jin ña,
na kuinio in isndiki ja kua'an ti nuu kuu ti,
axi na kuinio in isu ja kanakau ti nuu nda'a tee
ka jika yuku ti,

23 guaa ndee na kunjino in yutnu ndugua ndee
anu ti,
axi na kuinio in tisala ja kanakau ti nuu ñunu,
te ni tu jini ti ja yun kuu ti.

24 Vitna te konini, vi se'e,
ku'un ini ku'un anu tno'o ka'an rin.

- 25 Ma kaka ron nuu ichi jika ña'a yun,
te ni ma ndoñu'u ron nuu ichi chindaa ja jika ña.
26 Chi ja kuu kua'a tee ka tuji ja ja'a ña,
te ja ni kuu kua'a ndeva'a tee ka ji'i ja ja'a ña.
27 Chi ve'e ña kuu ichi ja jaka ña nuu yau ñaña,
ja kua'an ndaa kuiti nuu ka oo ndiyi.

8

Kana ña tno'o ndichi

- 1 Kana ña tno'o ndichi,
vi ka'an jaa tno'o ja jinkui'nu ini.
2 Jinkuiin ndee sukun xtuu yuku
vi ndetu ña nuu nukuntna'a ichi,
3 te kana yatni ye'e nuu ndiukuei ñayiu ñuu,
te jiña'a:
4 “Nuu maa ron ja ka kuu ron teyii, kana rin,
vi ka'an rin nuu ndi'i ñayiu.
5 Roon ja tu ka jini ron naxa vi sa'a ron,
vi kutua'a ja vi jinkui'nu ini ron.
Te roon ñayiu vasa, vi kutua'a ja vi kui'nu ini ron
nagua ka sa'a ron.
6 Vi konini, chi ka'an rin tno'o kanuu ndeva'a,
te kaxtno'o rin tno'o ndaa.
7 Te tno'o ka'an rin ya'a kuu tno'o ndaa,
chi tu junkuaan sa'un ini rin ja ka'an rin tno'o
tno'o.
8 Chi ndi'i tno'o ja ka'an rin kuu tno'o ndaa,
te tu na tno'o kue'e ni tno'o yakua ka'an rin.
9 Chi ndi'i kuu tno'o ndaa nuu ñayiu jinkui'nu
ini,
te ka'an kaji nuu ñayiu ni'i tno'o ndichi.
10 Vi kuenta'u tno'o kaxtno'o rin nuu tniuu ja vi
kuanta'u ron plata,

te vi nduku ja vi jinkui'nu ini ron nuu tniuu ja
vi nduku ron oro vii ndeva'a."

11 Chi ja gua'a ndeva'a ka kuu tno'o ndichi saa
yuu vii,
te ndi'i ja ka jio'o ñayiu ma kuu vi skintna'a inuu
jin.

12 "Maa rin kuu tno'o ndichi, te in ni ka oo rin
jin tno'o ni'nu ini,
te neva'a rin tno'o jinkui'nu ini vi tno'o ja janu
ichi ndaa ña.

13 Te ja yu'u ni'nuo Jito'o kuu ja skexiko jakue'e,
te ru'un, chi skexiko rin tno'o teyii vi tno'o ni'i
vi ichi kue'e vi tno'o ne'e.

14 Kuenta maa rin kuu tno'o xteku ña, vi tno'o
ni'nu gua'a ini.

Maa rin kuu tno'o ja jinkui'nu ini, te kuenta maa
rin kuu tniuu ka'nu.

15 Te ndee jañu'u ka maa rin, te ka tatnuni tee ka
kuu rey,
vi ka sa'a ndaa tee ka tatnuni nuu ka sa'a de in
in ley.

16 Te suni ndee jañu'u ka maa rin, te ka oo tee ka
netniuu,
vi ndi'i tee ka tatnuni ja ka sa'a ndaa de kuechi
ñuyiu.

17 Te kutoo rin na in kutoo ña jin rin,
te na in ja vi ni ini ni anui ndanduku ñai jin rin,
te ndani'i ñai.

18 Nuu maa rin ka oo jakuika vi jayiñu'u,
vi ja vi koneva'a ñayiu nikuii nikani, vi ja vi koo
va'i.

19 Te jagua'a ka kuu ja jiña'a ru'un, masu oro nino'o,
te kua'a ka ja kee nuu ja jiña'a rin, masu nuu kaa kuu plata.

20 Jika rin nuu ichi ndaa,
vi nuu ichi chindaa ja ndeka ndaa ña,

21 nagua ja sa'a kuika rin ñayiu ka kutoo ña,
saa te chitu rin ve'i jin ja vi koneva'i.

22 'Maa Jito'o ni sa'a ña jin rin ndee jaxtnañu'u,
ndee ama kuiti ka ja keja'a ya jin tniuu sa'a ya ndee janana'a yun.

23 Te ni sa'a ña ya ndee jaxtnañu'u ja oo rin nikuii nikani,
ama ka ja jinkoo ñuyiu.

24 Ama ka ja vi jinkoo ndute mar, vi ja vi ta'u kua'a nuu ndute,
te ja oo rin.

25 Ja oo rin ama ka ja vi jinkoo yuku,
vi ja vi jinkoo tinduu,

26 ama ka ja sa'a ya ñu'u vi ja oo nui,
te ni ñuyaka ñu'u ja ni sa'a ya ñuyiu, chia'an ka ja koo.

27 Te nuu ni sa'a ya andivi vi nuu ni sa'a siin ya ñu'u jin nuu ndute mar,
te yun ja oo rin.

28 Te nuu ni sa'a ya viko ja oo andivi
vi nuu ni ndachituu gua'a ya nuu kee ndute ja oo ka'a mar,

te yun oo rin.

29 Te nuu ni tatnuni ya nuu ndute ja ma kee de ki'in de,

nagua ni chikua'a ya ja koo de nuu ni jani ya
naxa koo ñu'u,

³⁰ te yun oo rin jin ya, ka'an rin ja oo gua'a tniuu
sa'a ya,

te in kiuu in kiuu kusii ini ya ja oo rin jin ya.

Te ndi'i ni jichi jinkuaan ini rin ja koo rin jin ya.

³¹ Te kusii ini rin ja jiondita rin nuu ñuyiu ni sa'a
ya,

vi junkuaan ndeva'a ini rin jin ñayiu ni sa'a ia
Dios."

³² 'Vitna, vi se'e, te vi konini,

chi na ta'u na ndetu ñayiu ka jika nuu ichi jika
rin.

³³ Vi konini tno'o kaxtno'o rin,

ma vi skexiko ron, te vi kuu ndichi ron.

³⁴ Chi na ta'u na ndetu ñayiu nini tno'o ka'an rin,
te in kiuu in kiuu oo tua'i ye'e rin ndetu ñai.

³⁵ Chi na in nuku'un ña jin rin, te ni'i ja kotekui,
vi ni'i ja chindee chituu ña Jito'o jin.

³⁶ Su na in skexiko ña jin rin, te sa'a kue'i mai,
chi ndi'i ñayiu ja ka skexiko ña, te ka kutoi ja vi
kui."

9

Kana ña tno'o ndichi vi tno'o vasa

¹ Ni sa'a tno'o ndichi in ve'e maa,
te ni ndaskutu vii uja si'in ndee.

² Ni ja'ni kiti ja sa'a in viko,

te ni sava'a vinu,

vi ni ndasa'a tua'a nuu vi kaa xtaa.

³ Yun te ni tetniuu suchi si'i ja ka jinokuechi nuu
ndee nuu sukun ka ñuu yun

ja ka kana jai.

4 Te ka jiña'i: "Maa ni ja tu ka jini ni naxa vi sa'a ni, ne'ekuei ni ya'a".

Te nuu ñayiu tu ka jinkui'nu ini, ka jiña'i:

5 "Ne'ekuei ni te vi kaa ni xtaa,
te vi ko'o ni vinu ja ni sava'a san.

6 Vi xndendoo ni ja tu ka jini tu ka kuu ni jian, te vi koteku ni.

Vi kaka ni ichi ja vi jinkui'nu ini ni", ka jiña'i.

7 Te na in ndakanu ichi ndaa ña jin ñayiu sa'a kuasun jin inka ñayiu,

te ni'i ja vi kane'e ña jin.

Te na in kuxeen nuu ñayiu sa'a jakue'e,

te ni'i ja vi skexiko ña jin.

8 Ma kuxeen ron nuu ñayiu kuasun ini, nagua ja ma skexiko ñai jin ron,

su kuxeen nuu ñayiu ndichi, te koka'an too ñai jin ron.

9 Kanu ichi ñayiu ndichi, te na kuu ndichi ka mai, te kaxtno'o nuu ñayiu ndaa, te na kuni gua'a ka mai.

10 Chi jayu'u ni'nuo Jito'o kuu nuu keja'a ja kuu ndichio,

te ja jinio ja ia ii kuu Dios, kuu ja jinkui'nu inio.

11 Chi jin ma'ñu sagua maa rin ja kuu rin tno'o ndichi, te koo ron kua'a ka kiuu,

vi ndakaya ka kuia ja koteku ron.

12 Te nuu ja ndichi ron, te tno'o ndichi yun chituu ña jin maa ron,

su nuu ja sa'a kuasun ron jin inka ñayiu, te tniuya'u maa ron jin ja sa'a ron yun.

13 Te tno'o vasa kuu na kuinio in ñasi'i ja kana
 kua'an kana vaa ña,
 in ña'a tu jini nagua kuu, vi tu jini sa'un ña
 nagua sa'a ña.

14 Te junkoo ña in nuu tei yuye'e ña,
 in nuu sukun ka maa ñuu yun.

15 Te kana ña jin tee ka jika ichi yun,
 ja ka jika de ichi maa de.

16 Te jiña'a ña: "Maa ni ja ka kuu ni tee tu ka jini
 naxa vi sa'a,
 ne'ekuei ni ya'a".

Te nuu tee ja tu ka jinkui'nu ini, jiña'a ña:

17 "Vixin ndia ji'i ndute ja su'o,
 te asin ndia jaa xtaa ja jaa yu'o", jiña'a ña.

18 Su tu ka jini de ja yun ka oo ndiyi,
 te tee ja ni kiukuei nuu oo ña'a yun
 ka oo de ndee nuu kunu ka nuu andeya.

10

Tno'o ja'vi ja ni ka'an Salomón

1 Ya'a kuu tno'o ja'vi ja ni ka'an Salomón:

Se'e ndichi, chi jiña'i jasii ini nuu tatai,
 su se'e vasa jiña'i tno'o suchi ini nuu nanai.

2 Ja kuika neva'a ñayiu jin tniuu kue'e ja sa'i,
 chi tu nagua jiniu'u nui.

Su tniuu ndaa ja sa'a ñayiu,
 skaku ni'nu ña jin ja ma kui.

3 Ma kuandetú Jito'o ja vi tna'a ñayiu ndaa
 tnundo'o soko,
 te tu jandetú ya ja vi ni'i ñayiu kue'e nagua ka
 ndioo ini.

4 Na ñayiu kuu ku'ndu ja satniui, te kuu nda'ui.
 Su na ñayiu kuyu ja satniui, te kuu kuikai.

5 Te ñayiu ndaxtutu ja kee nuu ñunde'i yoo kei,
kui ñayiu ndichi.

Su ñayiu kixin yoo kei yun, kui ñayiu ña kanoo.

6 Vii ndeva'a chindee chituu ña ia Dios jin ñayiu
ndaa.

Su ñayiu kue'e, chi tayu'u tno'i tniuu xeen
ndeva'a ja sa'i.

7 Ja ka ndaka'an ña jin ñayiu ndaa kuu in javii
java'a.

Su ja tekun tno'o ñayiu kue'e, chi ñama ka naa
ini.

8 Janta'u ñayiu ndichi ini anu tno'o ja ka tatnuni
nui.

Su ñayiu vasa ja nani guaa ka'an, chi kua'in ja
nai.

9 Te ñayiu ndaa, chi tu nagua yu'i.

Su na ñayiu jika ichi kue'e, te ndatui jin jakue'e
sa'i.

10 Te na ñayiu ndakuene jin nduchi nui, te
ndukui tno'o suchi ini.

Te ñayiu vasa ja nani guaa ka'an, chi kua'in ja
nai.

11 Tno'o ka'an ñayiu ndaa kuu ja taa ja kotekuo.

Su ñayiu kue'e, chi tayu'u tno'i tniuu xeen
ndeva'a ja sa'i.

12 Ja ka ka'an u'u tna'a ñayiu sa'a ja ka jaxin tna'i.

Su ja ka ka'an too tna'a ñayiu sa'a ja ka jaka'nu
ini ndi'i jakue'e ni ka sa'a ña jin.

13 Yu'u ñayiu jinkui'nu ini oo tno'o ndichi.

Te yata ñayiu vasa jino in karroti.

14 Ka tava'a ñayiu ndichi tno'o ja ni ka jinkui'nu
ini.

Su tno'o ka'an ñayiu vasa kuu ja sa'a ja oo yatni
ja nai.

15 Te jakuika ja neva'a ñayiu kuika kuu ja ndesi gua'a ñui.

Te ja skunaa ña jin ñayiu nda'u kuu ja kunda'ui.

16 Ya'u ja ni'i ñayiu ndaa kuu ja kotekui.

Su ja ni'i ñayiu kue'e kuu ja tniuya'ui yika kuechi.

17 Na in tava'a tno'o ja xteku ña jin, te kua'in ichi ja kotekui.

Su ñayiu skexiko ja ka ndakanu ichi ndaa ña jin, te ndoñu'i.

18 Ñayiu tno'o, chi tayu'u tno'i ja ka'an u'ui inka ñayiu.

Te ñayiu ka'an siki inka ñayiu kui in ñayiu vasa.

19 Nuu ka'an ñayiu kuakua'a tno'o, te kua'a tno'o kue'e ka'in.

Su ñayiu ja'nu ni'nu tno'o ka'in kuu ñayiu ndichi.

20 Kaa vii ndeva'a ja kuu plata kuu tno'o ka'an ñayiu ndaa.

Su anu ñayiu kue'e, chi tu nagua jiniu'u sa'un.

21 Tno'o ja ka'an ñayiu ndaa kuu tno'o ndee ini ja ndakuña'i nuu kua'a ñayiu.

Su ñayiu vasa ka ji'i mai, chi tu ka jinkui'nu ini.

22 Javii java'a ja taa Jito'o kuu ja sa'a kuika ña, te tu tetniuu ya jin tno'o suchi ini.

23 Ñayiu vasa, chi kusii ini nuu sa'i jakue'e.

Su ñayiu ndichi, chi kusii ini jin ja jinkui'nu ini.

24 Nagua yu'u maa ñayiu kue'e yun, te yun kii siki.

Su ñayiu ndaa, chi vi ni'i nagua ka ndioo ini.

25 Nagua ya'a in tikacha, saa vi naa ñayiu kue'e.

Su ñayiu ndaa, chi vi koyutnu nikuii nikani.

26 Ñayiu ku'ndu, chi kui na kuinio vinagre ja kunjino nuu no'o

axi na kuinio ñua'a ja jatu nuu tee tetniuu ña jin.

27 Ja yu'u ni'nuo Jito'o ndaskaya kua'a ka kiuu ja kotekuo.

Su kindee kuia ja vi koteku ñayiu kue'e.

28 Ja ka ndetu ka'nu ñayiu ndaa kuu ja vi kokuu sii ini.

Su ja ka ndetu ka'nu ñayiu kue'e, chi ma kenta ja vi ni'i.

29 Maa Jito'o jito jini ña jin ñayiu ka sa'a ndaa ja ka jika ichi ya.

Su xnaa ña ya jin ñayiu ka sa'a jakue'e.

30 Ñayiu ndaa, chi ma vi xtajioo sa'un ña jin.

Su ñayiu kue'e, chi ma vi koi nuu ñu'u ya.

31 Ñayiu ndaa, chi ka'in nino'o tno'o ndichi.

Su ma kuandetu ia Dios ja ka'an ñayiu kue'e.

32 Ñayiu ndaa, chi jini ka'in tno'o ja junkuaan inio.

Su ñayiu kue'e, chi maa ni tno'o kue'e ka'in.

11

1 Skexiko Jito'o nuu tu ka chikua'a ndaa ñayiu ka xiko,

su junkuaan ini ya nuu ka chikua'a ndaa ñayiu.

2 Nuu vaji tno'o teyii, te suni yun vaji tno'o kanoo.

Su oo tno'o ndichi jin ñayiu ka sa'a nda'u mai.

3 Tniuu ndaa ja ka sa'a ñayiu ndaa kuu ja ndeka ndaa kuiti ña jin.

Su yika kuechi ja ka sa'a ñayiu kue'e yun xnaa ña jin.

4 Tu nagua jiniu'u ja kokuo ñayiu kuika kiuu ja sandaa ia Dios kuechi.

Su tniuu ndaa ja ka sa'o skaku ni'nu ña ja ma vi kuo.

5 Tniuu ndaa ja ka sa'a ñayiu ndaa kuu ja ndakanu ichi ndaa ña.

Su ñayiu kue'e, chi junkuei nuu jakue'e ka sa'a mai yun.

6 Tniuu ndaa ja ka sa'a ñayiu ndaa yun kuu ja skaku ni'nu ña jin.

Su ñayiu ka sa'a yika kuechi, chi ka ndesi mai jin ja ka ndioo ini.

7 Te nuu ji'i ñayiu kue'e yun, te naa ja ndetu ka'nui,

vi naa ja ni ondioo ini ja kentai koneva'i.

8 Su ñayiu ndaa, chi skaku ni'nu ña ia Dios nuu tnundo'o tna'i,

te ñayiu kue'e yun, ndatna'a tnundo'o nuu tniui.

9 Te tno'o ka'an ñayiu kue'e yun, sa'a ja skunaa ña jin tna'a kuikin.

Su ñayiu ndaa, chi kaku ni'nui jin tno'o ndichi ja jini.

10 Nuu kee vii kee va'a ñayiu ndaa, te ka kusii ini ñayiu ñuu.

Su nuu ka ji'i ñayiu kue'e, te ka kanai ja ka kusii ndeva'a ini.

11 Jin javii java'a ja ka ni'i ñayiu ndaa yun sa'a ja kuu ka'nu ñui.

Su jin tno'o ka ka'an ñayiu kue'e xnaa ñuu yun.

12 Ñayiu ja tu jinkui'nu ini, chi skexikoi tna'a kuikin.

Su ñayiu jinkui'nu ini, chi jasi yu'i.

- 13 Ñayiu jika jin kuentu, chi ndi'i ni tno'o ndakani.
Su ñayiu kukanu inio, chi ndi'i ni tno'o tava'i nuu anui.
- 14 Nuu ja tu na in tee xteku gua'a in ñuu, te skunaa.
Su nuu ka oo kua'a tee ka xteku ña, te kee gua'a ñuu yun.
- 15 Ñayiu ka'an ni'nu ja'a ñayiu inka ñuu ja kinui xu'un, chi tna'i tnundo'o.
Su ñayiu tu kuini ja ka'an ni'nu ja'a inka ñayiu, te osii ini.
- 16 Ñasi'i gua'a, chi ni'i ña jayiñu'u.
Su tee inu xeen, chi maa ni jakuika ka ni'i de.
- 17 Te tee kunda'u ini inka ñayiu, te suni sa'a de java'a maa de.
Su tee sa'a jakue'e inka ñayiu, chi suni ndasa'a kue'e de maa de.
- 18 Ñayiu kue'e ni'i in ya'u ja xnda'u ña jin.
Su ñayiu sa'a ndaa, chi ni'i ya'u ndaa ndijai.
- 19 Na ñayiu sa'a ndaa, te ni'i ja kotekui.
Su ñayiu ndikin jakue'e, te kua'in ja kui.
- 20 Skexiko Jito'o ñayiu anu kue'e,
su junkuaan ini ya ñayiu ka jika ndaa.
- 21 Jandaa ndija ja vi tniuya'u ñayiu kue'e yun ja ka sa'i.
Su vi kaku ni'nu tatatno'o ñayiu ndaa.
- 22 Na kuinio xe'e kuu oro ja yi'i kutu kuchi,
saa kuu ñasi'i vii ndeva'a ja tu kukanoo ña nagua sa'a ña.
- 23 Ja ka ndioo ini ñayiu ndaa kuu maa ni ja kee gua'a.
Su ja ka ndetu ñayiu kue'e kuu ja kiti ini.
- 24 Ka oo sava ñayiu gua'a ja ka jiña'a kua'i,

te vi'i ka ka ndani'i saa nagua ka jiña'i.
 Su sava ñayiu, chi saa sua'a ka tava'i ja vi kuña'i,
 saa te ka nduu nda'u kai.

²⁵ Na ñayiu va'a ini, te jinkoo va'a kai,
 te na ñayiu jiña'a, te suni ndani'i kai.

²⁶ Na in sa'a jajin triu, te ka xtau tnia'a ña ñayiu
 jin.

Su na in xiko, te ka ka'an vii ka ka'an va'a ñayiu
 jin.

²⁷ Na in vi ni ini ni anui ndukui java'a, te ni'i
 jayiñu'u.

Su na in nduku jakue'e, te jakue'e yun kii siki.

²⁸ Na in kukanu ini ja kuika neva'i, te nai na
 kuinio nda'a yuku yichi.

Su ñayiu ndaa, chi vi nduu jai na kuinio nda'a
 yutnu.

²⁹ Na in sa'a ja oo tnundo'o nuu ñayiu ve'i, te tu
 sa'un ka nagua kendoo.

Te ñayiu vasa, chi kokunukuechi nuu ñayiu
 ndichi.

³⁰ Te tniuu ja sa'a ñayiu ndaa kuu na kuinio in
 yutnu ja jiña'a ja teku ñayiu.

Te ñayiu ndichi kuu ñayiu ndatau sava ka ñayiu
 nuu jakue'e.

³¹ Chi ja ndaa ja ka ni'i ya'u ñayiu ndaa nuu
 ñuyiu ya'a,

te vi'i ka kokuu jin ñayiu kue'e vi ñayiu ka sa'a
 yika kuechi.

12

¹ Na in kutoo tno'o ja ka xteku ña jin, te kutoi
 tno'o ndichi.

Su na in skexiko tno'o ja ka kuxeen nui, te kui in ñayiu vasa.

² Ñayiu gua'a, chi janta'u ña Jito'o jin.

Su tetniuu ya tnundo'o tna'a ñayiu ndakani kue'e ini.

³ Tu na in kuu koyutnu jin ma'ñu sagua jakue'e sa'i.

Su ñayiu ndaa, chi ka oyutnu yo'i, te tu na in skanda ña jin.

⁴ Ñasi'i gua'a ndeva'a kuu ña na kuinio in ita ja ni ndukutu vii xini yii ña.

Su ñasi'i kue'e, chi kuu ña na kuinio in kue'e ja xte'i yiki yii ña.

⁵ Ka ndakani va'a ini ñayiu ndaa.

Su tno'o ja ka xteku ña ñayiu kue'e kuu ja ka xnda'u ñai.

⁶ Tno'o ka ka'an ñayiu kue'e yun kuu na kuinio ja ka ja'ni ndiyi.

Su tno'o ja ka ka'an ñayiu ndaa kuu ja skaku ña nuu jakue'e.

⁷ Xnaa ña ia Dios jin ñayiu kue'e, te ma vi koo sa'un kai.

Su ñayiu ve'e ñayiu ndaa, chi siun ni vi koyutnui.

⁸ Vi ka'an va'a ña ñayiu jin tee ndichi.

Su vi skexiko ñai jin tee ndakani kue'e ini.

⁹ Gua'a ka ndee in tee nda'u ja ka skexiko ña jin de, su oo in ñayiu jinokuechi nuu de, saa in tee sa'a ka'nu maa de, su ja'ni ña ja kaa de.

¹⁰ Jito gua'a ñayiu ndaa kiti ja na koo va'a ti.

Su ñayiu kue'e, chi tu kunda'u ndaa ini ti.

¹¹ Ñayiu jitu nuu ñunde'i, chi vi sua'a kendoo sagua ja kai.

Su ñayiu ya'a yun ni ja ndakani ini, kuu ñayiu tu jinkui'nu ini.

12 Ja ka ndioo ini ñayiu ka sa'a jakue'e kuu ja ka ndesi mai nuu jakue'e yun.

Su ñayiu ndaa kuu na kuinio in yo'o yutnu ja yituu gua'a ña, te tu ndonso tnu.

13 Kanakau maa ñayiu sa'a jakue'e yun nuu tno'o tno'o ja ka'in.

Su ñayiu ndaa, chi kaku ni'nui nuu tnundo'o.

14 Vi ni'i in in maa ñayiu jagua'a na kuu na kuu na tno'o ka ka'in,

te vi junku'un ya'ui na kuu na kuu na tniuu ka sa'i.

15 Ñayiu vasa, chi ndakani ini ja oo gua'a ndi'i ja sa'i.

Su ñayiu ndichi, chi nini tno'o ja ka xteku ña jin.

16 Ñama xne'e ñayiu vasa mai ja kiti ini.

Su ñayiu ni'nu ini, chi tu sa'i kuenta ja ka kane'e ña jin.

17 Na in ka'an ndaa, te ka'in nagua kuu ndija.

Su testiu tno'o, chi xnda'u ña.

18 Tno'o ja ka ka'an sava ñayiu nuu tu ka ndakani gua'a ini, xtuji inka ñayiu na kuinio in yuchi kani.

Su tno'o ka ka'an ñayiu ndichi kuu na kuinio tatna ja ndasa'a ña.

19 Na in ka'an ndaa, te koi nikuii nikani.

Su na in ka'an tno'o tno'o, te nunuu ni koi.

20 Nino'o tno'o tno'o oo ini anu ñayiu ka ndakani kue'e ini.

Su tno'o sii ini oo ini anu ñayiu ka nduku ja vi koo mani.

21 Ni in jakue'e ma kii siki ñayiu ndaa.

Su koo kua'a ndeva'a jakue'e siki ñayiu sa'a jakue'e.

²² Skexiko ña Jito'o jin ñayiu ka'an tno'o tno'o. Su kusii ini ya jin ñayiu ka sa'a ndaa.

²³ Tee ni'nu ini, chi tu xne'e de nagua jini de. Su tee vasa, chi xne'e ndi'i de tno'o tu jiniu'u ja ka'an de.

²⁴ Ñayiu kuyu ja satniui, chi sui kotatnuni. Su ñayiu ku'ndu, chi vi kotatnuni nui ja kosatniuu ndei.

²⁵ Tno'o suchi ini ja oo ini anu ñayiu skuita ña jin.

Su in tno'o vii tno'o va'a ndasa'a sii ini ña jin.

²⁶ Ñayiu ndaa kui taniñu ja ka ndikin ña tna'a kuikin.

Su ichi ja ka jika ñayiu kue'e jaka ña ja vi nai.

²⁷ Ñayiu ku'ndu, chi ni tu chio'i kiti ni ja'ni. Su ñayiu kuyu, chi ni'i kua'i ja kuu kuikai.

²⁸ Ichi tno'o ndaa jaka ña ja vi kotekuo, te nuu ichi yun, chi ma vi kuo.

13

¹ Se'e ndichi, chi janta'ui tno'o ja xteku ña tatai. Su suchi kuasun ini, chi tu nini nuu ka kuxeen nui.

² Vi ni'i maa ñayiu in jagua'a na kuu na kuu na tno'o ka ka'in.

Su ñayiu ja xtuu inka ñayiu, chi ka ndioo ini nino'o tno'o xeen ja kaxin tna'i.

³ Na in ja'nu ni'nu tno'o ka'in, te jitoi mai ja kotekui.

Su na in ka'an kuakua'a, te maa ni mai skunai mai.

4 Ñayiu ku'ndu, chi ndioo ini ja koneva'i, su tu nagua ni'i.

Su ñayiu kuyu ja satniui, chi ni'i ja jinkoneva'i.

5 Ñayiu ndaa, chi skexikoi tno'o tno'o.

Su ñayiu kue'e, chi sa'i ja tu jiniu'u ja taa jakanoo.

6 Tava'a ña tniuu ndaa jin ñayiu jika nuu ichi ndaa,

su xnaa ña jakue'e jin ñayiu ka sa'a yika kuechi.

7 Ka oo sava ñayiu ka sa'i ja ñayiu kuika ka kui, te tu sa'un nagua ka neva'i.

Su ka oo sava ñayiu ka sa'a nda'u ni, te ka neva'a kua'i jakuika.

8 Jin ja neva'a ñayiu kuika yun tniuya'ui ja skaku ni'nu ña jin.

Su ñayiu kunda'u, chi ni tu na in skoto ioo ña jin.

9 Ñayiu ndaa, chi ka kui na kuinio in ñu'u ja ye'e ni'nu.

Su ñayiu kue'e, chi ka kui na kuinio in ñu'u ja ni nda'va.

10 Ñayiu ka sa'a teyii mai, chi ka ndukui tno'o kiti ini.

Su ñayiu ka janta'u tno'o ka xteku ña jin ka kuu ñayiu ndichi.

11 Xu'un ja ni'i ñayiu nuu xnda'ui inka ñayiu, chi joo ni te ndi'i.

Su ñayiu tava'a ndi joo ndi joo ni, chi kaya koneva'i.

12 Nu tu ni'i ñayiu in ja ndetu ka'nui, te kusuchi ini.

Su nuu skunkuu ja ndioo ini, te kuu na kuinio in yutnu jiña'a ja tekui.

- 13 Na in skexiko tno'o ja ka kaxtno'o nui, te tniuya'ui ja sa'i yun.
Su na in yu'u ni'nu tno'o ni ka tatnuni nui, te ndani'i ya'ui.
- 14 Tno'o kaxtno'o ñayiu ndichi kuu ja jiña'a ja vi koteku ñayiu,
nagua ja vi kaku ni'nui nuu nda'a ja ja'ni ña.
- 15 Ñayiu ni'nu ini ni'i ja ka ka'an vii ka ka'an va'a ña ñayiu.
Su ichi ka jika ñayiu tu ka sa'a va'a, chi vijin ndeva'a kuu.
- 16 Ndi'i ñayiu ka ni'nu ini ka sa'a ndai, nagua ka jinkui'nu ini.
Su ñayiu vasa, chi ka xne'i tniuu tu jiniu'u ja ka sa'i yun.
- 17 Tee kue'e ja kua'an de kaxtno'o de junkau maa de nuu jakue'e.
Su tee va'a ja kua'an de kaxtno'o de, chi ndasa'a de ñayiu.
- 18 Ñayiu skexiko tno'o ka xteku ña jin, chi kokuu nda'ui vi kokuu kanoi.
Su ñayiu janta'u tno'o ka kuxeen nui, chi ni'i jayiñu'u.
- 19 Nuu skunkuu ja ka ndioo ini ñayiu, te ka kusii ini.
Su ñayiu vasa, chi in jakue'e ndeva'a kuu nui ja vi kujioi nuu jakue'e.
- 20 Na in jika jin ñayiu ndichi, te nduu ndichi.
Su ñayiu ndeka tna'a jin ñayiu vasa, te kee kue'i.
- 21 Ñayiu ka sa'a yika kuechi, chi sondikin ña jakue'e jin.
Su ñayiu ndaa, chi ndani'i ya'ui in jagua'a.

- 22 Tee gua'a, chi xndendoo de ja vi sa'a jajin señani de.
Su jakuika ka neva'a tee ka sa'a yika kuechi, chi ova'a ja vi kendoo jin ñayiu ndaa.
- 23 Nuú ñunde'i ñayiu kunda'u kee kua'a ja kai.
Su kua'a junaa nuu tu na in sa'a ndaa.
- 24 Na in tu kani se'i, te tu kutoo ñai.
Su ñayiu kutoo se'i, chi ndee kueli kueli, te ja janu ichi ndaa ñai.
- 25 Ñayiu ndaa, chi jai guaa ndee ndutu chii.
Su ñayiu sa'a jakue'e, chi kokokin ni mai.

14

- 1 Ñasi'i ndichi, chi sa'a maa ña ve'e ña.
Su ña'a vasa, chi vi jin nda'a maa ña xnani ña ve'e ña.
- 2 Ñayiu jika ndaa, chi yu'u ni'nui Jito'o.
Su ñayiu jika ichi kue'e, chi skexikoi ya.
- 3 Yu'u ñayiu vasa kana tno'o teyii ja sa'a kue'e ña jin.
Su yu'u ñayiu ndichi kana tno'o ja jitoi mai.
- 4 Nuú tu na isndiki ka oo, te tu na triu ñu'u nuu saka.
Su nuu oo ja ndakui isndiki, te koo kua'a ja kao yun.
- 5 Testiu ndaa, chi ma ka'an tno'o de.
Su testiu tno'o, chi nino'o ni tno'o tno'o ka'an de.
- 6 Ñayiu kuasun ini, chi ndukui tno'o ndichi, su tu ni'i.
Su ñayiu jinkui'nu ini, chi masu vijin kuu ja ni'i tno'o ndichi yun.
- 7 Kujioo jika ni nuu oo ñayiu vasa,
chi ma ni'i ni tno'o ndichi nui.

8 Chi tno'o ndichi ñayiu ni'nu ini kuu ja jinkui'nu inio ichi jikai.

Su ñayiu vasa, chi tu jini nagua sa'i, te xnda'u ña jin mai.

9 Ñayiu vasa, chi ka sa'a kuasuin yika kuechi ka sa'i.

Su ne'u ñayiu ndaa, chi oo jamani.

10 Te in in maa ñayiu, chi ka jini tno'o suchi ini ka tna'i nuu anui,

te ma kuu vi kuña'i jasii ini ka oo jin nuu inka ñayiu.

11 Te ve'e ñayiu kue'e, chi naa.

Su ve'e sa'un nuu oo ñayiu ndaa, chi koo gua'a.

12 Ka oo ichi ja ka ndakani ini maa ñayiu ja ichi ndaa kuu.

Su sandi'i, te jaka ña ichi yun ja vi kui.

13 Te vi ndee ja jaku sii ñayiu u'u anui,

te sandi'i ja kusii ini ñayiu, te kenta tno'o suchi ini.

14 Ñayiu vasa, chi kusii ini jin nagua sa'i,

te ñayiu gua'a, chi suni kusii ini jin nagua sa'i.

15 Ñayiu tu jini nagua kuu, chi ndi'i ni tno'o ka ka'an ñayiu kandijai.

Su ñayiu jinkui'nu ini, chi ndia'a gua'i nuu jikai.

16 Ñayiu ndichi, chi yu'u ni'nui ia Dios, te kujioi nuu jakue'e.

Su ñayiu vasa, chi sa'a teyii, te tu nagua ndi'ni sa'uin.

17 Ñayiu ñama kiti ini, chi nani guaa kuu ja tu jiniu'u sa'i.

Te ñayiu kue'e ndeva'a, chi ka skexiko ña jin.

18 Ñayiu tu ka jini nagua kuu, chi ka sa'a jajin tniuu vasa.

Su ñayiu jinkui'nu ini, chi ka ndukutui jin tno'o ndichi.

19 Te ñayiu kue'e, chi ka ja'nu jiti nuu ñayiu gua'a.

Te ñayiu kue'e ndeva'a, chi vi kokakan ta'ui yuye'e ñayiu ndaa ja vi chituu ña jin.

20 Te ñayiu kunda'u, chi vi ndee ñayiu ndeka tna'a gua'a ka jin skexiko ña.

Su ñayiu kuika, chi kuakua'a ñayiu ka ka'an too ña jin.

21 Ñayiu skexiko tna'a kuikin, te sa'i yika kuechi. Su na ta'u na ndetu ñayiu kunda'u ini ñayiu kunda'u.

22 Naa ndoñu'u ñayiu ndakani ini ja sa'i jakue'e. Su ñayiu ndakani ini ja sa'a gua'i, chi ni'i ja kunda'u ini ña inka ñayiu vi tno'o ndaa.

23 Nu satniuu ndee ñayiu, te ni'i gua'i.

Su nuu ja maa ni ka'in, te tu sa'i, te kendoo nda'ui.

24 Ñayiu ndichi, chi ja kuika neva'i kuu na kuinio in jayiñu'u ja ni ndukutui.

Te ñayiu vasa, chi ni ndukutui jin ja tu jiniu'u ja sa'i.

25 Testiu ndaa, chi skaku ni'nu de ñayiu.

Su testiu tno'o, chi nino'o ni xnda'u ña de.

26 Nu yu'u ni'nuo Jito'o, te kukanu ndaa inio ja oo gua'o,

vi oo gua'a se'o.

27 Nu ka yu'u ni'nuo Jito'o, te taa ja vi kotekuo, nagua ja vi kaku ni'nuo nuu nda'a ja ja'ni ña.

28 Nu tatnuni in rey nuu kua'a ñayiu, te oo jayiñu'u nuu de.

Su nuu joo ni ñayiu oo nuu in tee tatnuni, te skunaa de.

29 Ñayiu kuekuee kiti ini, chi jinkui'nu gua'a ndeva'a ini.

Su ñayiu yachi ndeva'a ini, chi xne'i ja ñayiu vasa kui.

30 In ñayiu osii ini, chi ova'i jin yiki kuñui.

Su tno'o kuasun kuu na kuinio in kue'e ja xte'i nuu yiki.

31 Na ñayiu sa'a ndeva'a ña jin ñayiu kunda'u, te jiña'i ja kanoo ia ni sa'a ña jin.

Su ñayiu kunda'u ini ña jin ñayiu kunda'u yun, te jiña'i jayiñu'u nuu ya.

32 Ñayiu kue'e, chi kanakau nuu maa jakue'e sa'i yun.

Su ñayiu ndaa, chi visi ji'i, su kukanu ini ia Dios.

33 Nuu anu ñayiu jinkui'nu ini oo tno'o ndichi.

Su ne'u ñayiu vasa, chi ni ja tu ka jini tno'o ndichi yun.

34 Ñayiu sa'a ndaa, chi ka sa'a ka'nui ñuu ka'nu mai.

Su ñayiu sa'a yika kuechi, chi ka jiña'i ja kanoo nuu ñui.

35 Tee jinokuechi ja jinkui'nu ini, chi ka'an nda'u ka'an kee ña rey jin de.

Su kiti ini rey yun siki tee jiña'a ja kanoo de.

15

1 Nuu ndajione'e in ñayiu tno'o vii tno'o va'a, te jinkani ja kiti ini inka ñayiu.

Su tno'o seen ja ndajione'e in ñayiu skiti ini ka ña jin inka ñayiu.

2 Ñayiu ndichi, chi luu ndeva'a ka'in tno'o ndichi.

Su ñayiu vasa, chi nino'o tno'o tu jiniu'u ka'in.

³ Ndi'i ni nuu oo Jito'o ndia'a ya,
ndia'a ya ñayiu gua'a vi ñayiu kue'e.

⁴ Ñayiu ka'an tno'o vii tno'o va'a kuu na kuinio
in yutnu taa ja teku.

Su ñayiu ka'an tno'o kue'e, sa'a ja kusuchi ini
inka ñayiu.

⁵ Tee vasa, chi skexiko de tno'o ja xteku ña tata
de.

Su tee janta'u tno'o ja ka xteku ña jin de, chi
xne'e de maa de ja tee jinkui'nu ini kuu
de.

⁶ Ve'e ñayiu ndaa, chi oo kua'a ndeva'a.

Su ñayiu kue'e, chi tu nagua ni'i jin se'e xu'in,
chi nino'o ni tnundo'o jinkuntna'a jin.

⁷ Ñayiu ndichi, chi xtutenui tno'o ndichi.

Su ñayiu vasa, chi masu saa ndakani ini.

⁸ Skexiko Jito'o ja ka soko ñayiu kue'e,
su junkuaan ini ya nuu ka ndakuatu ñayiu ndaa.

⁹ Te skexiko Jito'o ichi ka jika ñayiu kue'e,
su kutoo ya ñayiu ka sa'a ndaa.

¹⁰ Nuu kujioo ñayiu nuu ichi gua'a, te kiti ini nuu
ka kuxeen nui,

te na ñayiu skexiko tno'o ja ka kuxeen nui, te na
kui.

¹¹ Te nuu ja yau ñaña vi andeya ka oo nuu nda'a
maa Jito'o,

te vi'i ka tu anu ñayiu.

¹² Ñayiu kuasun ini, chi tu jinkuaan ini ja vi
kuxeen nui,

te ni tu ka ndeka tna'i jin ñayiu ndichi ja vi
kaxtno'o nui.

¹³ Ñayiu osii ini, chi luu ndii nui.

Su nuu kusuchi ini ñayiu, te ndanda'u ni ndii nui.

14 Ñayiu jinkui'nu ini, chi ndukui tno'o ndichi.

Su ñayiu tu jinkui'nu ini, chi ndimaa tno'o vasa ndukui.

15 Ñayiu kusuchi ini, chi ndi'i ni kiuu kuu kiuu kue'e.

Su ñayiu osii ini, chi siun ni kuu kiuu viko.

16 Gua'a ka kuu ja joo ni koneva'o, te koyu'u ni'nuo Jito'o,

masu ja koneva'a kua'o, te kokusuchi inio.

17 Gua'a ka kuu ja yuku kuii ni kokao, te koka'an too tna'o,

masu ja vi in isndiki ndatnu, te koka'an u'u tna'o.

18 Ñayiu kiti ini ndeva'a, chi ndukui ja vi kaxin tna'i.

Su ñayiu kuekuee kiti ini, chi ja'nu ni'nu ñai ja ma vi kaxin tna'a.

19 Ichi jika ñayiu ku'ndu, chi oo kua'a iñu ja kuu nino'o ni tnundo'o.

Su ichi jika ñayiu ndaa, chi in ichi jite kuu, te oo gua'a.

20 Se'e ndichi, chi kusii ini tatai jin.

Su se'e vasa, chi skexikoi nanai.

21 Ñayiu tu jinkui'nu ini, chi kusii ini jin tniuu vasa ja sa'i.

Su ñayiu jinkui'nu ini, chi jika ndai nuu ichi.

22 Nu tu na in xteku ña jin ñayiu, te skunai jin nagua ndakani ini ja sa'i.

Su nuu kua'a ñayiu ka xteku ña, te kee gua'i jin ja sa'i.

23 Gua'a ndeva'a kuu ja ni'o tno'o ka'on nuu ka jikan tno'o ña jion,

su gua'a ka kuu nuu ja vi mamaa ore ni'o tno'o ka'on.

24 Ñayiu ndichi, chi kua'in ichi makaa ndee sukun ja kotekui,

nagua ja kujioi ñuu ji'i ja oo ndee ndi'i ya'a.

25 Xnani Jito'o ve'e ñayiu inu teyii,

su jito gua'a ya ñunde'i ña'a ni ndonda'u.

26 Skexiko Jito'o ja ka ndakani ini ñayiu kue'e, su junkuaan ini ya tno'o vii tno'o va'a ka ka'an ñayiu ndaa.

27 Ñayiu jio'o ndeva'a ja koneva'a kua'i, chi xndendoo kue'i ñayiu ve'i.

Su ñayiu skexiko ja ni'i uin xu'un, te kotekui.

28 Ñayiu ndaa, chi ndakani gua'a ini na tno'o kuu ja ndajione'i.

Su ñayiu kue'e, chi ñama ka'in tno'o ne'e tno'o yichi.

29 Jika oo Jito'o nuu ñayiu ka sa'a jakue'e.

Su nini ya tno'o ka ka'an ñayiu ndaa nuu ka ndakuatui.

30 Ja ye'e nduchi nuu ñayiu ndasa'a sii ini ña jin inka ñayiu,

te tno'o vii tno'o va'a ja ka ndakani, ndataa jandakuio.

31 Ñayiu nini tno'o ja ka ndakani ndaa ña jin ja kotekui,

te koi ne'u ñayiu ndichi.

32 Ñayiu tu nini tno'o ja ka xteku ña jin, te skexikoi mai.

Su ñayiu nini tno'o ja ka ndakani ndaa ña jin, te ni'i ja jinkui'nu ini.

33 Ja yu'u ni'nuo Jito'o kuu ja kutua'o ja kuu ndichio,

te ja sa'a nda'u sa'a keo mao kuu ja ni'o jayiñu'u.

16

¹ Ndakani ini maa ñayiu jin anui nagua kuu ja sa'i.

Su maa Jito'o guaa kachi ya nagua kuu ja sa'i.

² Ndi'i ni ja ka sa'a maa ñayiu, ka jini ja gua'a ka sa'i.

Su maa Jito'o guaa sandaa ya a ka ndakani va'a ini axi ka ndakani kue'e ini.

³ Xndendoo ni nagua sa'a ni nuu nda'a maa Jito'o, te kee gua'a ni jin nagua ndakani ini ni ja sa'a ni.

⁴ Ndi'i ni sa'a Jito'o ja vi kunukuechi nuu ya, te vi ndee ñayiu kue'e ni sa'a ya nagua ja ki'inkuei vi kai kiuu sandaa ya kuechi.

⁵ Skexiko ña Jito'o jin ñayiu ka sa'a teyii mai, te jandaa ja ma ya'a, chi vi tniuya'ui ja ka sa'i.

⁶ Nuu ka kunda'u ini tna'a ñayiu vi ka sa'a ndai, te jaka'nu ini ia Dios yika kuechi, te ja yu'u ni'nu ñayiu Jito'o, kuu ja kujioi nuu jakue'e.

⁷ Nuu jinkuaan ini Jito'o ichi ka jika ñayiu, te vi ndee ñayiu ka ka'an u'u ña sa'a ya ja vi koo mani jin.

⁸ Gua'a ka kuu ja joo ni ni'o, su sa'a ndao, masu ja ni'i kua'o jin jakue'e sa'o.

⁹ Ndakani ini maa ñayiu jin anui na ichi kakai. Su maa Jito'o kuu ia ndeka ña jin nuu ichi jikai.

¹⁰ Ka ka'an rey tno'o ja vaji nuu maa ia Dios, te tu ka ka'an kue'e de nuu ka sandaa de kuechi.

¹¹ Taka ja chikua'a ndaa kuu kuenta maa Jito'o, chi maa ya ni sa'a ndi'i ja chikua'a.

¹² Ka skexiko rey ja vi sa'a ñayiu jakue'e,

chi koo gua'a nuu tatnuni de nuu ja vi sa'a ndaa ñayiu.

13 Ka junkuaan ini ña rey jin ñayiu tu ka ka'an tno'o,

te ka kutoo de ñayiu ka ka'an ndaa.

14 Ja kiti ini rey kuu na kuinio ñayiu kaxtno'o ja ka'ni ña.

Su ñayiu ndichi, chi ndukui ja ya'a ini de jin ja kiti ini yun.

15 Te nuu osii ini rey xne'e ja vi koteku ñayiu, te java'a sa'a de kuu na kuinio viko ja kuun sau ne'e.

16 Gua'a ka kuu ja ni'o tno'o ndichi, masu ja ni'o oro vii ndeva'a.

Te gua'a ka kuu ja ni'o tno'o ja jinkui'nu inio, masu ja ni'o kaa kuu plata.

17 Ñayiu jika ichi ndaa, chi kujioi nuu jakue'e.

Te na in jito na ichi jikai, te tava'i mai.

18 Nuu kuu vixin ñayiu, te skunaa ña jin.

Te nuu sa'a teyii mai, te kanakau nuu jakue'e.

19 Gua'a ka kuu ja sa'a nda'uo mao jin ñayiu ka kuu nda'u,

masu ja vi ndaka'ndeo nagua ni ka kindeo jin ñayiu ka sa'a teyii mai.

20 Ñayiu tanuu tno'o ka'an ia Dios, chi kee va'i.

Te na ta'u na ndetu ñayiu kukanu ini Jito'o.

21 Ñayiu ndichi ini, chi konani ñayiu jinkui'nu ini,

te tno'o luu ja ka'in sa'a ja ka jinkui'nu gua'a ka ini ñayiu.

22 Ñayiu neva'a tno'o ja jinkui'nu ini kuu na kuinio nuu kee ndute ja jiña'a ja tekui.

Su ya'u ja ni'i ñayiu vasa yun kuu tniuu vasa ja sa'i.

23 Ñayiu ndichi ini, chi jini na tno'o ka'in, te tno'o ka'in yun sa'a ja jino ini inka ñayiu.

24 Chi tno'o vii ja ka'in yun kuu na kuinio jioo nduxi,

te kuu asin ini anu ñayiu, te ndasa'a yiki kuñui.

25 Ka oo ichi ja ka ndakani ini maa ñayiu ja ichi ndaa kuu,

su sandi'i, te jaka ña ichi yun ja vi kui.

26 Ja kokin ñayiu kuu ja satniui ja ja'a mai, chi ja kokin yun tenini ña ja satniui.

27 Ñayiu kue'e, chi jate kunu ja skanakau inka ñayiu,

te tno'o ja ka'in kuu na kuinio ñu'u ja teñu'u ña jin inka ñayiu.

28 Ñayiu kue'e, chi ndakoi ja tetna'i,

te ñayiu tno'o, chi sa'a siin ñayiu ndeka tna'a gua'a ka jin.

29 Ñayiu ni'i ini, chi xnda'ui tna'a kuikin,

te jakai ñayiu nuu ichi kue'e.

30 Ndakuene ñayiu nuu ndakani kue'e ini,

te nuu ndakayi'i ñii yu'i, te ja ni sa'i jakue'e.

31 Te vixi kuu in jayiñu'u ja ni ndukutu xini ñayiu,

ja ni ni'i nuu jikai nuu ichi ndaa.

32 Gua'a ka ñayiu kuu ñayiu kuekuee kiti ini, saa ñayiu ndakui.

Te gua'a ka kuu jin ñayiu ja'nu ni'nu mai saa ñayiu kundee tatnuni nuu in ñuu ka'nu.

33 Ka skunta ñayiu nuu jiti ja ka jitotnuni.

Su maa Jito'o guaa chikua'a ya naxa kokuu jin ja ka jitotnuni yun.

17

- ¹ Gua'a ka kuu ja kao in xtaa yichi, su ka osii inio, masu ja kosa'o kua'a viko nuu ve'o, te koskiti tna'o.
- ² Tee ndichi ja jinokuechi, chi kotatnuni de nuu se'e ja tu jini jakanoo, te vi ndaka'nde de ja ni ka sa'a jajin de jin sava ka ñani, tee tu jini jakanoo yun.
- ³ In nuu tija'an ka xtua'a plata ja ka jito tnuni, te in nuu jitnu ka xtua'a oro ja ka jito tnuni. Su anu ñayiu, chi maa Jito'o guaa jito tnuni.
- ⁴ Ñayiu kue'e vi ñayiu tno'o, chi ka nini tno'o ja ka ka'an sava ka ñayiu kue'e yun.
- ⁵ Ñayiu jaku ndee ña jin ñayiu kunda'u, chi kane'i jin ia ni sa'a ña jin. Te ñayiu kusii ini nuu tna'a inka ñayiu tnundo'o, te ma kakui, chi tniuya'ui jin ja sa'i yun.
- ⁶ Ja ka ndukutu jin ñayiu nija'nu ka kuu señani, te jayiñu'u ja ka oo nuu se'e kuu tatai.
- ⁷ Ñayiu vasa, chi masu vatuka kuu ja ka'in tno'o gua'a. Su tee tatnuni, chi masu vatuka kuu ja ka'an de tno'o tno'o.
- ⁸ Xu'un ja kuta'u yu'u ñayiu kuu na kuinio in yuu vii ja jantniui ja sa'i tniuu tasi, te jin yun kee gua'i jin ndi'i ni ja sa'i.
- ⁹ Ñayiu jaka'nu ini jakue'e sa'a inka ñayiu, chi ndukui ja vi koo va'i jin ñayiu yun. Su ñayiu jatenuu jakue'e yun, chi sa'a siin ñayiu ndeka tna'a gua'a ka jin.
- ¹⁰ Chituu ka ña jin ñayiu jinkui'nu ini nuu ka kuxeen nui,

saa ñayiu vasa nuu ka kani ña yo'o jin in ciento jichi.

11 Te tee kue'e, chi maa ni nduku de ja ndakoo de siki tee netniuu.

Su vi tetniuu siki de in tee xeen ndeva'a ja ndakani tno'o ja sa'a ña jakue'e jin de.

12 Vi gua'a ka kuu ja jinkuntna'o jin in osa xeen ja ni ka su'u se'e ti, masu ja jinkuntna'o jin tee vasa ja tu jini nagua sa'a.

13 Ni tu kujioo jakue'e siki ñayiu ve'e tee ndajione'e jakue'e nuu tniuu java'a.

14 Ñayiu skeja'a tno'o kiti ini kui na kuinio in ñayiu ja ni siaa ndute nuu ñu'u kua'a ndeva'a de,

te gua'a ka kuu ja kujioo ni ama ka ja keja'a ja kiti ini.

15 Tee netniuu ja ka'an ja tu na kuechi tavi ñayiu kue'e yun, vi ñayiu ka'an kuechi siki ñayiu ndaa,

ndi nduu ñayiu ya'a inuu ni skexiko ña Jito'o.

16 Tu nagua jini'u ja nee tee vasa xu'un ja ki'in de tno'o ndichi nuu ja tu jinkui'nu ini de.

17 In ñayiu ndeka tna'a gua'a jin ni, chi siun ni ka'an va'a ñai, te chituu ña ñayiu yun na kuinio in ñani ni nuu tna'a ni tnundo'o.

18 In ñayiu tu ndakani gua'a ini nagua sa'a, chi kiundui ja ka'an ni'nui ja ja'a tna'i ja kinui xu'un kuantniuu ñayiu yun.

19 Na in junkuaan ini ja sa'i jakue'e, te jinkuaan ini ja kaxin tna'i.

Te na in june ndeva'a yu'i ja ka'in, te skunai mai.

20 Ñayiu neva'a anu kue'e, chi ma ni'i sa'uin
java'a,
te ñayiu ka'an tno'o tno'o, chi kanakau mai nuu
jakue'e.

21 Ñayiu neva'a in se'e vasa, te maa ni tno'o suchi
ini tna'i,
te tata in suchi vasa, chi tu na tno'o sii ini oo jin
de.

22 Anu ja osii ini, chi in tatna gua'a kuu,
su anu ja kusuchi ini, chi sa'a ja yichi yiki kuñu.

23 Ñayiu kue'e, chi janta'ui ja ka skuta'u yu'u ña
ñayiu,
nagua ja ma sa'a ndai nuu ja'ndei kuechi.

24 Ñayiu jinkui'nu ini, chi nino'o ni tno'o ndichi
ndukui.
Su ñayiu vasa, chi ya'a yun ni ja ndakani ini.

25 Se'e vasa, chi tna'u ini tatai ja ja'i,
vi kusuchi ini nanai ja ja'i.

26 Jandaa ndija ja masu vatuka kuu ja xtavi
kuechio ñayiu ndaa,
ni ja kanio ñayiu gua'a ja ka sa'a ndai.

27 Ñayiu ndichi, chi ja'nu ni'nui tno'o ka'in,
te ñayiu jinkui'nu ini, chi jandee ni ini.

28 Te vi ndee ñayiu vasa ka ka'an ja ñayiu ndichi
ka kui nuu jasi yu'i,
te suni ka ka'an ja ñayiu jinkui'nu ini kui nuu tu
ka'in.

18

1 Ñayiu sa'a siin mai nuu sava ka ñayiu, chi maa
ni java'a mai ndukui,

te kiti ini nuu ndi'i ni ñayiu ka xteku ña jin.

2 Ñayiu vasa, chi tu junkuaan ini ja kutua'i,

chi maa ni kuu vixin jin ja jini.

³ Nuu vaji jakue'e, te suni vaji ja skexiko ña,
te nuu tu na jayiñu'u, te suni vaji ja kanoo.

⁴ Tno'o ja ka'an ñayiu kuu na kuinio ndute ja
ñu'u kunu yute nuu jika de,

te tno'o ndichi kuu na kuinio nuu kana ndute.

⁵ Masu vatuka kuu ja chituo ñayiu kue'e,
te vi xtavi kuechio ñayiu ndaa nuu ndanduku
ni'nui ja ja'i.

⁶ Ñayiu vasa, chi ka'in nino'o ni tno'o ja tee tna'i,
te jin tno'o ka'in yun ndukui ja kani ña inka
ñayiu jin.

⁷ Tno'o ka'an ñayiu vasa yun kuu ja skunaa ña
jin mai,

chi jin tno'o ka'in ndatnaa mai xeyu sukuin.

⁸ Te tno'o ja ka'an ñayiu tno'o kuu na kuinio in
javixin

ja kunjino ndee kunu kunu ini anu ñayiu.

⁹ Te ñayiu ku'ndu ja satniui vi ñayiu jinkuaan ini
ja xnai nagua neva'i,

chi vi na ni kuinio ja in ni ñani ka kui.

¹⁰ Sivi maa Jito'o kuu na kuinio in torre ndakui,
te nuu maa ya kua'ankuei ñayiu ndaa, te skaku
ni'nu ña ya.

¹¹ Ñayiu kuika, chi jakuika neva'i kuu na kuinio
in ñuu ja ndesi gua'a,

te ndakani ini ja tu nagua ndo'o, chi ndesi gua'a
jin muro sukun.

¹² Tna'a ñayiu tnundo'o nuu sa'a teyii mai.

Su ni'i jayiñu'u nuu ja sa'a nda'ui mai.

¹³ Ñayiu ka'an ama ka ja konini,

chi ka'in tno'o ja tu jiniu'u, te tna'i ja kanoo.

14 Nuu ku'u ñayiu, chi anui sa'a ja ndani'i ndei.
Su nuu kusuchi ini anui, ¿na in sa'a ja ndani'i
ndei?

15 Anu ñayiu jinkui'nu ini nduku tno'o ndichi,
te so'o ñayiu ndichi nduku ja jinkui'nu ini.

16 In ja skuta'u ni ñayiu june ichi,
te kuu kenta ni ndee nuu in tee kuu ka'nu.

17 Nuu jino ñayiu xtnañu'u ja ka'an ni'nui ja ja'i,
chi koka'on ja tu na kuechi tavi.

Su nuu jino ñayiu ka'an kuechi ja ja'i, te ndaxtuu
ña.

18 Nuu ka jitotnuni, te ka jini na in oo kuechi, na
in tuu,

te yun ka sandaa nagua ka tee tna'a ñayiu.

19 Te in ñani ja ni ka sa'a ña jakue'e jin de, chi
vi'i ka sa'a ndee ini de saa in ñuu ka'nu ja
ndesi gua'a.

Te ja ka tee tna'a ñayiu yun kuu na kuinio
ndakaa ja yi'i in ye'e ka'nu ve'e tniuu.

20 Jin tno'o ka'an ñayiu chitu chii,
te ndenuu ini jin ja ka'in.

21 Nuu yu'u ñayiu oo ja tekui vi ja kui,
te na in ka'an kua'a, te tna'a mai tnundo'o.

22 Na in ni ni'i ñasi'i, te ni ni'i ja jinkoo va'i,
chi ni ni'i java'a nuu maa Jito'o.

23 Ñayiu kunda'u, chi jikanta'ui nuu ka'in.
Su ñayiu kuika, chi ka'an xein.

24 Ka oo ñayiu ja ndeka tna'a gua'a jion ja ñama
kachi yata ñai jion.

Su ka oo sava ñayiu ndeka tna'a gua'a jion ja ka
kui ñayiu gua'a ja vi na kuinio in ñanio ka
kui.

19

- 1 Gua'a ka kuu ja kokuu nda'uo su kokuo ñayiu ndaa,
masu ja kokuo ñayiu vasa, te koka'on tno'o tno'o.
- 2 Te suni masu vatuka kuu ja ma jinkui'nu ini ñayiu nagua sa'i,
chi nuu ja nuu ndeva'a ini ñayiu jin ja sa'i, te sa'a kue'i.
- 3 Te ñayiu tu jini nagua sa'i, chi skunaa ña jin nuu ichi jikai,
te saa sua'a mai kiti ini nuu Jito'o.
- 4 Ñayiu kuika, chi kaya kua'a ñayiu ndeka tna'a gua'a jin.
Su ñayiu nda'u, chi vi ndee ñayiu ndeka tna'a gua'a jin, ka xndendoo ña.
- 5 Testiu tno'o, ma kakui, chi tniuya'ui jin ja sa'i, te suni ma kaku ñayiu ka'an tno'o tno'o.
- 6 Kua'a ñayiu ka nduku ja na chituu ña ñayiu va'a ini,
te ndi'i ñayiu ka kuini ja vi kondeka tna'a gua'i jin ñayiu ka skuta'u ña.
- 7 Ñayiu kunda'u, chi vi ndee ñani, te ka skexiko ña jin,
te vi'i ka tu ñayiu ka ndeka tna'a gua'a jin ja ma vi xndendoo ña.
Visi ndukui ja ka'in jin tno'o vii ndeva'a, su tu nuku'un ñai,
chi ja kua'ankuei ñayiu yun.
- 8 Na in ni'i ja jinkui'nu ini, te kutoi mai.
Te na in tava'a ja ni kutua'i yun, te ni'i java'a mai.
- 9 Testiu tno'o, ma kakui, chi tniuya'ui jin ja sa'i.
Te ñayiu ka'an tno'o tno'o, chi nai.

10 Masu vatuka kuu nuu ñayiu vasa ja koneva'i ja vii ndeva'a, te vini in tee jinokuechi, chi masu vatuka kuu ja kotatnuni de nuu tee ka kuu nija'nu.

11 Ñayiu ni'nu ini, chi kuekuee kiti ini, te nuu ja jaka'nu ini taka jakue'e ka sa'a ña jin, te ni'i jayiñu'u.

12 Ja kiti ini rey kuu na kuinio nuu kañu xeen ndika'a. Su jandiuxi ja sa'a de kuu na kuinio yuyu ja jinkoso nuu ite.

13 Se'e vasa, chi skunai ja neva'a tatai, te ñasi'i jinkuaan ini ja tee tna'a kuu na kuinio in nuu ji'in ja chia ji'in te ji'in ni.

14 Skuta'u ña tata ve'e vi ndi'i jakuika neva'a de ja sa'a jajin se'e de. Su in ñasi'i ni'nu ini kuu in ña'a ni skuta'u ña maa Jito'o.

15 Ja kuu ku'nduo sa'a ja ka'an ndeva'o kusuon, te ñayiu kuu kuxi ja satniuu, chi kokokin nda'ui.

16 Te na in tava'a tno'o tatnuni ia Dios, te tava'i mai nuu jakue'e.

Su ñayiu skexiko ichi ia Dios, te kui.

17 Na in jiña'a nuu, nuu ñayiu kunda'u, te nuu maa Jito'o jiña'a nui, te ndatniuya'u maa ya tniuu gua'a ja sa'i yun.

18 Nini oo ka kiuu ja kuu sa'a ni, te kani ni se'e ni ja ndakanu ichi ndaa ni jin.

Su ma kani ndeva'a ni jin ja kui.

19 Ñayiu kiti ini ndeva'a, chi tniuya'u mai jin ja kiti ini yun.

Te nuu ja nduku ni ja skaku ni jin, te saa vi'i ka kokuu.

20 Konini ni tno'o ka xteku ña jin ni, te kuantu'u ni nuu ka ndakanu ichi ndaa ña jin ni, nagua ja saa, te kenta ni kokuu ni ñayiu ndichi nuu makunija'nu ni.

21 Kuakua'a ja ndakani ini ñayiu ja sa'i, su maa ni nagua kuini maa Jito'o kuu ja kuu sa'i.

22 Ja kusii ini ñayiu kuu ja kunda'u ini inka ñayiu, te gua'a ka kuu ja kokuu nda'ui, masu ja kokui ñayiu tno'o.

23 Ja yu'u ni'nu ñayiu Jito'o jaka ña ja kotekui, te ndatatu sii ini jin ya, te ma kaki'i ña jakue'e.

24 Ñayiu ku'ndu, chi skenda'i nuu ko'o, su ni ja tu tnai yu'i ja kai.

25 Vi kani ña jin ñayiu kuasun ini, te jin yun vi jinkui'nu ini ñayiu tu ka jini naxa vi sa'i, vi kuxeen ni nuu ñayiu jinkui'nu ini, te na kuu ndichi kai.

26 Suchi su'u ña jin tatai, te kene'e nda'i nanai, kuu in se'e ja jiña'a jakanoo, te ka skexiko ña ñayiu jin.

27 Konini tno'o ja ka kaxtno'o nuu ron, vi se'e, te ma kujioo ron nuu tno'o ndichi.

28 Testiu kue'e ndeva'a, chi sa'a kuasun ñayiu sa'a ndaa kuechi, te ñayiu sa'a ne'e sa'a yichi, chi nino'o ni tno'o kue'e ka'in.

29 Te ja oo tua'a nuu ki'inkuei ñayiu inu kuasun ini ja vi tniuya'ui ja ka sa'i, vi yo'o ja jino yata ñayiu vasa.

20

1 Vinu, chi sa'a ja jane'e jayichi ni sa'a ñayiu,

te texeen, chi skuiko ini ña, te ka kuvaa ñayiu,
te nani kuu ñayiu ja ka jini jin ndixi yun,
te masu ñayiu ndichi ka kui.

² Te ja kiti ini rey kuu na kuinio nuu kañu xeen
ndika'a,

te na in skiti ini ña jin de, te xtavi kuechi mai.

³ Oo jayiñu'u nuu ñayiu ja'nu ni'nu mai ja vi tee
tna'i.

Su ñayiu vasa, chi mai skeja'a ja kiti ini.

⁴ Nuu kenta yoo ja nduva'a ñu'u, te ñayiu ku'ndu,
chi tu ndata'ui ñunde'i.

Su nuu kenta yoo ja ndututu, te ki'in ja ndaxtutui,
su tu nagua ndani'i sa'uin.

⁵ Tno'o ja xteku ña ja oo ini anu ñayiu, te kuu na
kuinio ndute ja ñu'u kunu de.

Su ñayiu jinkui'nu ini, chi ni'i tno'o yun.

⁶ Kua'a ñayiu ka kuu vixin ja ñayiu ndaa ka kui.
Su tu na ñayiu ni'i in ñayiu ndaa ndija.

⁷ Ñayiu ndaa, chi jikai ichi ndaa,
te na ta'u na ndetu se'i ja ka ndikin ichi jikai yun.

⁸ Nuu jinkoo rey nuu mesa ja ja'nde de kuechi,
te invaa ni ndakondia'a de, te skunu de ndi'i
jakue'e.

⁹ Te tu na in kuu kachi: “Ja ni ndasavii san anu
san,

te ja ni nduvii san nuu yika kuechi san”.

¹⁰ Nuu tu chikua'a ndaa ñayiu vi nuu tu jiña'a
ndai,

vi ndi nduu kuu ja skexiko Jito'o.

¹¹ Te vi ndee ja sa'a in suchi kueli xne'e kaji na
suchi kui,

a sa'a vii sa'a va'i.

¹² So'o ja nini vi nduchi nuu ja ndia'a,

ndi nduu ni sa'a maa Jito'o.

¹³ Ma kokutoo ni ja kusun ni, nagua ja ma kokuu
nda'u ni,

kondito ni, te koneva'a kua'a ni xtaa kokaa ni.

¹⁴ “Kue'e ndeva'a ndatniuu kuu”, kachi tee jaan
ndatniuu yun.

Su nuu ni ya'a de kua'an de, te kuu teyii de jin
ja ni jaan de yun.

¹⁵ Ya'u ka ndee tno'o ndichi ja ka'an ñayiu,
saa oro vi kua'a yuu vii ndeva'a.

¹⁶ Vi kindee ni sa'un ñayiu tau yika ja ja'a ñayiu
inka ñuu,

te na kava ndee sa'uin, nagua ja kuu vi kuña'a
ni nuu ñayiu ja tu ka jini ni.

¹⁷ Asin ndeva'a ka jaa xtaa ni'i ñayiu nuu xnda'ui
inka ñayiu.

Su sandi'i, te sa'a kue'e ña jin mai, chi na kuinio
ja nino'o ni ka ñu'u jai.

¹⁸ Nduku ni ja vi xteku ña jin ni, nagua ja kuu
sa'a ni jin nagua ndakani ini ni,

te chikua'a gua'a ni naxa kasi ni nuu vi kaxin
tna'a ni.

¹⁹ Ñayiu jika jin kuentu, chi ndaxtui taka ja
oyu'u,

te yun kuu ja ma vi nitna'a ni jin ñayiu inu
kuentu ini yun.

²⁰ Ñayiu ja xtau tnia'a tatai axi nanai,
chi nda'vai in nuu nee ndeva'a.

²¹ Nuu ja ñama ni'i ñayiu ndee jaxtna'ñu'u ja kuu
kuikai,

te sandi'i, te ma koo vii koo va'a jin.

²² Ni in kiuu ma kachi ni: “Na ndaxtenaa san
ñayiu ni sa'a ña jakue'e jin san”,

chi kondetu ka'nu ni Jito'o, te maa ya skaku ni'nu
ña jin ni.

²³ Skexiko Jito'o ja tu yikua'a ndaa,
te masu gua'a kuu ja ma chikua'a ndao, te
koxnda'uo ñayiu.

²⁴ Maa Jito'o ndeka in in pasu ja ka skaa ñayiu
nuu ka jikai,

¿te naxa kuu kuni ñayiu ichi jikai?

²⁵ In ja skanakau ña jin ñayiu kuu ja tu ndakani
gua'a ini,

te kee yu'i nuu ia Dios ja sokoi nuu ya,
te nuu kuee ka, te ndachikua'i tno'o ni ka'in yun.

²⁶ Rey ndichi, chi skunta ña de jin ñayiu kue'e
ndeva'a,

te kaxin yuu ña de jin yoso molinu.

²⁷ Anu ñayiu kuu lámpara maa Jito'o ja sie'e nii
ini anu ñayiu,

te jini ya naxa oo.

²⁸ Jin tniuu gua'a vi ja sa'a ndaa rey tava'a ña jin
de,

te jin ja nda'u ini de oo yutnu nuu tatnuni de.

²⁹ Nuu jandakui suchi kuechi oo tno'o sii ini,

te nuu vixi ñayiu nija'nu oo jayiñu'u.

³⁰ Ja ka kuun ka kani ña jin ñayiu kue'e, te ka
xtuji ña, kuu na kuinio in tatna ja xtajioo
ndi'i jakue'e.

Te yo'o ja ka kani ña yun ndasavii ndee ini ndee
anu ñayiu yun.

21

¹ Anu rey, chi kuu na kuinio in jichi nuu jika
ndute,

te oo nuu nda'a maa Jito'o,

chi ndeka ña maa ya ndee ni nuu kuini ya.

² Ndi'i ni ja ka sa'a maa ñayiu ka ndakani ini ja gua'a ka sa'i.

Su maa Jito'o, guaa jini ya nagua ka ndakani ini ja vi sa'i.

³ Ja sa'a ndao vi sa'a gua'o kuu ja junkuaan ini Jito'o, saa ja ka soko kiti nuu ya.

⁴ Nduchi nuu ja sa'a teyii, vi anu ja kuu vixin, vi ja ndakani ini ñayiu kue'e ndeva'a kuu yika kuechi.

⁵ Ñayiu ndakani gua'a ini, te sa'i, chi kee gua'i. Su ñayiu tu ndakani ini, te ñama sa'i, chi kua'in, te nduu nda'ui.

⁶ Ja ni'i ñayiu ja jinkoneva'i nuu xnda'ui inka ñayiu, kuu na kuinio in viko no'o ja ñama ndute, te saa ñama nduku ñayiu yun ja kui.

⁷ Nuu ka su'u ndeva'a ñayiu kue'e, te yun vi naa mai, chi tu ni ka kuini ja vi sa'a ndai.

⁸ Ichi nuu jika ñayiu kue'e ndeva'a kuu ichi yakua vi ichi ja tu jini.

Su ñayiu vii, chi sa'a ndai.

⁹ Gua'a ka kuu ja koo in yuve'e, masu ja koo in ve'e ka'nu jin in ñasi'i yachi ndeva'a ini.

¹⁰ Ñayiu kue'e, chi maa ni jakue'e ndakani ini ja sa'i,

te ni ja tu kunda'u ini in tna'a kuikin.

¹¹ Nuu tniuya'u ñayiu kuasun ini ja sa'i, te kuu ndichi ñayiu tu jini naxa sa'i,

te nuu ka kaxtno'o nuu ñayiu ndichi naxa sa'i,
te kuu ndichi kai.

12 Ndia'a Dios, ia ndaa, ve'e ñayiu kue'e,
te sa'a ya ja vi naa ñayiu kue'e yun.

13 Na in tu nini tno'o ka'an ñayiu kunda'u nuu
jikan ta'ui,

te suni tu na in konini tno'o ka'in nuu jikan ta'ui.

14 In ja kuta'u yu'u ñayiu sa'a ja ya'a ini jin ja
kiti ini,

te ja kuta'ui nuu tu na in jini, kuu ja ya'a ini jin
ja kiti ini ndeva'i.

15 Ñayiu ndaa, chi ka kusii ini nuu ka ja'nde ndai
kuechi.

Su ñayiu kue'e, chi vi nai.

16 Ñayiu kujioo nuu ichi tno'o ndichi,
te ki'in koi nuu ka oo ndiyi.

17 Ñayiu jinkuaan ini ja kusii ini jin yiki kuñui,
chi kokuu nda'ui,

te ñayiu jinkuaan ini vinu vi tatna xiko, chi ma
jinkoo va'i.

18 Te ñayiu kue'e, chi tniuya'ui jin jakue'e ka'in
ja sa'i siki ñayiu ndaa,

te ñayiu ska'an inka ñayiu, suni tna'i tnundo'o
nuu tniuu ñayiu ndaa.

19 Gua'a ka kuu ja koo nuu tu na ñayiu oo,
masu ja koo jin in ñasi'i yachi ini vi xeen
ndeva'a.

20 Ve'e ñayiu ndichi, chi oo kua'a ndatniuu vii vi
tatna xiko,

su ñayiu vasa, chi ndi'i ni ja neva'i xnai.

21 Ñayiu nduku ja sa'a ndai vi ja kunda'u ini
ñayiu,

ni'i ja kotekui vi jayiñu'u ja sa'a ndai.

22 Kundee ñayiu ndichi siki ñuu ñayiu ndakui,
te xnani ndi'i muro ja ka kukanu ini ñayiu yun
ja ndesi gua'a ñui.

23 Ñayiu jito va'a yu'i na tno'o ka'in,
te jito va'i mai ja ma tna'i tno'o suchi ini.

24 Se'e ja kuasun ini vi ja teyii vi ja ña kanoo,
konani ñayiu sa'a teyii maa vi tu jini jakanoo.

25 Ja ndioo ini ñayiu ku'ndu kuu ja ka'ni ña jin,
chi tu ka kuini nda'i ja vi satniuu.

26 Te ndi'i ni kiuu jio'i ja ni'i.
Su ñayiu ndaa, chi jiña'i, te tu kuxii.

27 Skexiko Jito'o ja ka soko ñayiu kue'e,
te vi'i ka nuu ka ndakani kue'e ini, te ka sokoi.

28 Testiu tno'o, chi naa.
Su ñayiu jini konini tno'o ndaa, chi siun ni koni'i
na tno'o koka'in.

29 Ñayiu kue'e, chi sa'a ndei ini anui.
Su ñayiu ndaa, chi skinuu gua'i ichi jikai.

30 Tu na tno'o ndichi, ni ja jinkui'nu ini,
ni tno'o ja xteku ña nuu ja ndakoo ñayiu siki
Jito'o.

31 Ka sa'a tua'a ñayiu kuai ja ki'inkuei nuu vi
kaxin tna'i.
Su maa Jito'o kuu ia sa'a ja ka kundi.

22

1 Gua'a ka kuu ja koteku tno'o ja ñayiu gua'a kuo,
masu ja koneva'o kua'a jagua'a.

Te suni gua'a ka kuu ja vi ka'an gua'a ñayiu jion,
masu ja koneva'o plata axi oro.

2 Inuu ni ka kuu ñayiu kuika jin ñayiu kunda'u,
chi ndi ndui ni sa'a maa Jito'o.

3 Ñayiu jini nagua kuu, chi nuu jini ja vaji jakue'e, te kujioi.

Su ñayiu tu jini naxa sa'i, chi ya'i kua'in, te tna'i tnundo'o nuu jakue'e yun.

4 Vi ni'o jakuika vi jayiñu'u vi jakotekuo, nuu ja vi sa'a nda'uo mao, te vi koyu'u ni'nuo Jito'o.

5 Tnu iñu vi ja skanakau ña oo nuu ichi jika ñayiu kue'e.

Su ñayiu jito va'a mai, chi kujioi nuu jakue'e yun.

6 Kaxtno'o ni nuu in suchi luluu ja na kakai ichi ndaa,

nagua ja visi ja ni kuu nija'nui, te ma kujioi nuu ichi yun.

7 Ñayiu kuika, chi ka tatnuni nuu ñayiu ka kunda'u,

te ñayiu ndita, chi jinokuechi nuu ñayiu jiña'a nuu.

8 Na in sa'a jakue'e, te jakue'e ndani'i ndatna'a mai,

te nai, te ma kotatnuni xeen kai.

9 Koo vii koo va'a ñayiu va'a ini, chi jiña'i joo ja jai nuu ñayiu ka kunda'u.

10 Vi skunu ni ñayiu kuasun ini, te na naa ja ka tee tna'i,

vi na ya'a ja ka jaxin tna'i vi ja ka jiña'a tna'i jakanoo.

11 Ñayiu jinkuaan ini ja koo vii koo va'i, te ka'in tno'o luu,

chi kondeka tna'a gua'i jin rey.

12 Jito gua'a ña Jito'o jin ñayiu ndichi.

Su skunu nuu ini ña ya nuu ka'an ñayiu xnda'u ña.

- 13 Te ñayiu ku'ndu, chi kachi: “Ye'e yun oo in ndika'a,
te nuu ja na ki'in san, te ka'ni ña ti nuu ichi yun”.
- 14 Yu'u ña'a skindee yii ña kuu na kuinio in yau kunu,
te yun junkuei tee ni xtau tnia'a ña maa Jito'o.
- 15 Ja tu jiniu'u kuu ja oo ini anu suchi kueli.
Su kujioi nuu jakue'e yun nuu ja na kanio jin in xnuu xii.
- 16 Ñayiu kene'e xu'un nuu nda'a ñayiu kunda'u ja kokuu kuikai,
axi ñayiu skuta'u ña jin ñayiu kuika, chi ndi nduu ñayiu yun vi kokuu nda'u.

Oko uxi tno'o ja'vi ja ka ka'an tee ndichi

- 17 Kune'e xini te konini ron tno'o ka ka'an tee ndichi,
te ndakani ini jin anu ron tno'o ja kaxtno'o rin ya'a.
- 18 Chi junkuaan ini ron nuu ja tava'a ron ini anu ron,
te kotua'a tno'o nuu yu'u ron nani ore ja ka'an ron.
- 19 Te suni ja kaxtno'o rin nuu ron ndee vitna,
nagua ja kukanu ini ron Jito'o.
- 20 Te ya'a ni tee rin nuu ron oko uxi tno'o ja'vi ja ka'an tno'o ja xteku ña vi tno'o ja jinkui'nu ndaa ini ron,
- 21 nagua ja kaxtno'o ja kuni ron tno'o ndaa,
saa te kuni ndaa ron na tno'o ka'an ron nuu ndajiokuiin ron nuu ñayiu ni ka tetniuu ña jin ron.

- 1 -

- 22 Ma su'u ron ñayiu kunda'u, chi kunda'ui,

ni ma xnda'u ron ñayiu tna'a tnundo'o nuu ki'in
nuu tee netniuu ja kundaa kuechi.

23 Chi maa Jito'o ka'an ni'nu ja ja'a ñayiu yun
te ndakindee ya ja jichi ja kanda ñayiu ka su'u
ña yun.

- 2 -

24 Ma kondeka tna'a ron jin ñayiu inu yachi ini,
ni ma vi nitna'a ron jin ñayiu ka kiti ini.

25 Kana saa kutua'a ron nagua ka sa'i,
te tnaa ron xeyu sukun ron.

- 3 -

26 Ma kiunduu ron nuu tniuu inka ñayiu,
ni ma tau nuu ron xu'un ja kondita inka ñayiu.

27 Chi nuu tu nagua neva'a ron ja tniuya'u ron,
te vi kindee ndee jito nuu kixin ron.

- 4 -

28 Ma ndasama ron montoo yuu jana'a nuu ka
ñutna'a ron
ja ni ka jani ndi tata velu ron.

- 5 -

29 Tee satniuu guagua'a, chi nuu rey
kokunukuechi de,
te ma kokunukuechi de nuu ñayiu nuu ka.

23

- 6 -

1 Te nuu ka jinkoo ron nuu mesa ja vi kaa ron
xtaa jin in tee kuu ka'nu,

te koto gua'a ron maa ron na in nukoo nuu ron.

2 Te visi ka'an ndeva'a ron ja kaa ron,
su ka'nu ni'nu maa ron.

3 Ma kojio'o ron ndei de,

chi in ndei nani ja xnda'u ña kuu.

- 7 -

⁴ Ma nduku ndee ndeva'a ron ja kuu kuika ron, ka'nde ini, ma kondi'ni ron jin yun.

⁵ Nuu ja na kondia'a gua'a ron, te kuni ron ja tu na jakuika oo, chi vi sanaa ni, te nukoo ndijin, te ndagua ichi andivi na kuinio ya'a na'nu.

- 8 -

⁶ Ma jinkoo ron nuu mesa in tee xii ndeva'a ja kaa ron xtaa jin de, ni ma kojio'o ron ndei asin ja neva'a de.

⁷ Chi nagua ndakani ini de jin anu de, te saa oo de, te kachi de: “Kaa vi ko'o ron”, su masu ndija de ja ka'an de jin anu de.

⁸ Chi ndandujan ron sava ja ni jaa ron, te ni tu nagua ni jiniu'u tno'o luu ja ni ka'an ron nuu de.

- 9 -

⁹ Ma koka'an ron nuu ñayiu vasa, chi skexikoi tno'o ndichi ja ka'an ron.

- 10 -

¹⁰ Ma ndasama ron montoo yuu jana'a nuu ka ñutna'a ron, te ma ya'a ka ron nuu ñunde'i suchi ka kuu la'u.

¹¹ Chi in ia ndakui kuu ia ka'an ni'nu ja ja'i, te maa ya kuu ia ndakoo siki ron ja ja'a suchi ka kuu la'u yun.

- 11 -

¹² Tava'a nuu anu ron tno'o ja xteku ña jin ron, te konini tno'o ndichi.

- 12 -

13 Ma ya'a ini ron ja ndakanu ichi ndaa ron in
suchi kueli,
chi nuu ja na kani ron jin ndesaa xnuu xii, te ma
kui.

14 Chi nuu ja na kani ron jin,
te skaku ni'nu ron jin ja ma ki'in nuu andeya.

- 13 -

15 Nuu na kenta ron ja kuu ndichi ron, vi se'e,
te suni ru'un, chi kokuu sii ini rin.

16 Te kokuu sii ini ndee ini ndee anu rin,
nuu konini rin ja ka'an ron tno'o ndaa.

- 14 -

17 Ma kokuu kuasun ini ron jin ñayiu ka sa'a yika
kuechi,
chi saa sua'a siun ni koyu'u ni'nu ron Jito'o.

18 Chi jandaa ja saa te skundi'i gua'a ron,
te ma naa ndoñu'u ja ndetu ka'nu ron.

- 15 -

19 Konini tno'o ka'an rin, vi se'e, te kokuu ron
suchi ndichi,
te tanuu ni ini ja kaka ron ichi gua'a.

20 Ma nitna'a ron jin ñayiu ka ji'i ndeva'a texeen,
ni ñayiu ka jaa nde'e ndeva'a kuñu.

21 Chi ñayiu ji'i vi ñayiu jaa nde'e ndeva'a xnai
ja neva'i, te kokuu nda'ui,
chi kokusuin, te kui'nui sa'un te'nde.

- 16 -

22 Konini tno'o ka'an tata ron, tee ni sa'a ña jin
ron,

te ma skexiko ron nana ron nuu kuu nija'nu ña.

23 Ki'in tno'o ndaa vi tno'o ndichi vi tno'o ja xteku
ña,

vi tno'o ja jinkui'nu ini, te ma ndaxiko ron.

24 Kusii ini ndeva'a tata suchi sa'a ndaa,
te na in neva'a se'e ndichi, te kusii ini de jin.

25 Na kokuu sii ini tata ron vi nana ron,
te na kokuu sii ini ña'a ni skaku ni skivi ña jin
ron.

- 17 -

26 Tanuu gua'a tno'o ka'an rin, vi se'e,
te kondia'a gua'a nuu ichi jika rin.

27 Chi na kuinio yau kunu ndeva'a kuu ña'a xiko
maa,
te na kuinio poso tundi kuu ñasi'i inka teyii.

28 Te ndia'a yu'u ña ña, na kuinio in kui'na,
te sa'a ña ja kaya kua'a tee ka skindee ñasi'i.

- 18 -

29 ¿Te ndee ñayiu nda'i kana? ¿Ndee ñayiu
kusuchi ini? ¿Ndee ñayiu ka tee tna'a?
¿Ndee ñayiu ka'an kuechi? ¿Ndee ñayiu tu
nagua sa'i, te ni tuji?

¿Ndee ñayiu ni nduu kuakua'a nduchi nui?

30 Ñayiu yun kuu ñayiu tu xndendoo ja ji'i vinu,
te kua'in jito tnuni kai vinu jaa.

31 Ma kondia'a ron ja vivii ndukua'a vinu
ni nuu yeye'e ñu'u nuu vasu,
te ni nuu vita vita ji'i ñayiu.

32 Chi sandi'i, te kaa ña na kuinio koo,
te jatu kiundo'o ña na kuinio texeen ti.

33 Chi sa'a ja nani guaa kuu ja skuni ña,
te anu ron kana tno'o ne'e tno'o yichi.

34 Chi kuni ron ja na tno'o ja katuu ron nuu ndute
mar,
axi na tno'o katuu ron xtuu in yutnu sukun ja
skanda ña tachi.

35 Te kachi ron: “Ni ka xtuji ña, su tu jatu,
ni ka kani ña, su tu ni jini rin,
te nuu na ndoto rin, te ki'in rin jinduku rin inka
vasu
ja nduva'a anu rin”, kachi ron.

24

- 19 -

1 Ma kokuu kuasun ini ron jin tee ka sa'a jakue'e,
ni ma kondioo ini ron ja vi kondeka tna'a gua'a
ron jin de.

2 Chi maa ni ka ndakani ini de ja vi su'u de jin
tno'o xeen,
te nino'o ni ka ka'an de ja vi sa'a de jakue'e.

- 20 -

3 Kondichio te sa'o in ve'e,
te jin ja jinkui'nu inio, te tauo cimienta ja koo
yutnu ve'e yun.

4 Te kondichi inio naxa tnaa chituo ve'e yun
jin ndi'i ndatniuu vii ja ndee ya'u vi ja junkuaan
inio.

- 21 -

5 Ñayiu ndichi, chi ondakui,
te ñayiu jinkui'nu ini, chi kuu ndakui kai.

6 Chi chikua'a gua'a ron naxa kasi ron nuu vi
kaxin tna'a ron,
te nuu oo kuakua'a tee ka xteku ña kuu nuu
kundee ron.

- 22 -

7 Te jika ndeva'a oo tno'o ndichi, te ma ni'i tee
vasa,
te ma ni'i sa'un de tno'o ka'an de nuu ka ndututu
ñayiu ñuu.

- 23 -

⁸ Tee ndakani ini ja sa'a de jakue'e,
vi xnani ron jin de, "se'e tee ndakani kue'e ini".
⁹ Te ja ndakani kue'e ini tee vasa yun kuu yika
kuechi,
te ndi'i ñayiu ka skexiko tee kuasun ini.

- 24 -

¹⁰ Nuu ja kuita ron kiuu tna'a ron tnundo'o,
te masu ondakui gua'a ron.

- 25 -

¹¹ Skaku ni'nu ñayiu ni ka jaka ja vi ka'ni,
te ndatau ñayiu ka oo yatni ja vi kuu.
¹² Chi visi na kachi ron: "Jandaa ndija ja tu ni
jini san",
¿te a ka'an ron ja tu jinkui'nu ini ia skua'a naxa
oo anu in in ñayiu?
¿A ka'an ron ja tu jini ia jito ña jin ron?
Te maa ya kuu ia ndatniuya'u ña jin ñayiu na
kuu na kuu na tniuu ni ka sa'i.

- 26 -

¹³ Kaa nduxi ya'a, vi se'e, chi asin ndeva'a jaa,
te vixin kuni ron jiio nduxi ya'a nuu yu'u ron.
¹⁴ Te saa vixin kuni ron tno'o ndichi nuu anu ron,
te nuu ja ni'i ron tno'o ndichi yun,
te ni'i ron in jagua'a,
te nuu skundi'i ron, te ma naa ndoñu'u ja ndetu
ka'nu ron.

- 27 -

¹⁵ Roon ja kuu ron ñayiu kue'e, ma ndakani ne'e
ini ron siki ñayiu ve'e tee ndaa,
ni ma su'u ron nagua oo ve'e de.

16 Chi visi uja jichi na junkau tee ndaa, su kundee de ndakoo de.
Su ndia tee kue'e, chi tnaa ni'nu de maa de nuu jakue'e.

- 28 -

17 Ma kokuu sii ini ron nuu kanakau ñayiu nee u'u tna'a jin ron nuu jakue'e,
ni ma kokuu sii ini ron nuu tna'i tnundo'o.

18 Kana saa ma jinkuaan ini Jito'o nuu na kuni ya,
te ma tetniuu ka ya tnundo'o siki ñayiu yun.

- 29 -

19 Ma kiti ini ron ja ja'a ñayiu kue'e,
ni ma kokuu kuasun ini ron jin ñayiu ka sa'a jakue'e.

20 Chi tu nagua ndetu ka'nu ñayiu kue'e yun,
te ñayiu sa'a jakue'e, chi nda'vai na kuinio in lámpara.

- 30 -

21 Koyu'u ni'nu Jito'o, vi se'e, te kuanyu'u kuan-detu nuu rey,
te ma kondeka tna'a ron jin ñayiu ka ndakoo ja ka sa'a jakue'e.

22 Chi sanaa ni te kenta tnundo'o ni tetniuu ia Dios vi rey,
te na jinio na tnundo'o vi tna'a ñayiu yun.

Sava ka tno'o ja'vi ja ni ka ka'an tee ndichi

23 Suni tno'o ya'a kuu tno'o ja'vi ja ni ka ka'an tee ndichi:

Masu vatuka kuu ja ka sa'a siin siin ron in in ñayiu nuu ka ja'nde ron kuechi.

24 Na in kachi nuu ñayiu kue'e: “Ñayiu ndaa kuu ni”,

te vi xtau tnia'a ña ñayiu ñuu kueli jin, te vi skexiko ña ñayiu ñuu na'nu jin.

25 Su ñayiu sa'a ja tniuya'u ñayiu kue'e yun ja sa'i,

te kee yiñu'i, te koo javii java'a jin.

26 Te ñayiu ka'an tno'o ndaa ndija

kuu na kuinio in ñayiu ja chitu yu'u inka ñayiu ja ka'an too tna'i.

27 Xtnañu'u ka ndasa'a ñunde'i ron,

te sa'a tua'a ñu'u ron ja na koo nagua skuita ron, yun te saa sa'a ron ve'e ron.

28 Ma ka'an ron tno'o ja masu nagua jini ron siki tna'a kuikin ron,

ni ma ka'an ron tno'o luu ja ka'an tno'o ron ja ja'i.

29 Ma kachi ron: “Vi nani ni sa'a ñai, te suni saa ni na ndasa'o jin,

na ndaxtenao jin, nagua ni sa'a ñai jion”.

30 Ni ya'a rin nuu ñu'u tee ku'ndu,

vi yatni nuu oo tnu uva tee tu jinkui'nu ini.

31 Te ni jini rin ja nii nuu ñu'u yun ni nana tnu iñu,

vi ninii nuu ni nana yuku,

te ja ni tnani korra yuu ja ndesi yu'u ñu'u yun.

32 Te nuu ni jini rin ya'a, te ni ndakani ini rin jin anu rin,

te nuu ni ndia'a rin, te ni kutua'a rin tno'o ya'a:

³³ Joo ni kusun ron, te joo ka kusun ndei ron,
 te ndakanu ndee nda'a ron joo ka ja ndatatu ron,
³⁴ te kenta ni ja kunda'u ron na kuinio in kui'na,
 axi na kuinio in tee nee kuji.

25

Sava ka tno'o ja'vi ja ni tee Salomón

¹ Suni tno'o ya'a kuu tno'o ja'vi ja ni tee rey
 Salomón, te ni ka ndatee tee ni ka ojinokuechi
 nuu Ezequías, rey Judá.

² Jayiñu'u kuu nuu ia Dios ja tayu'u ya nagua sa'a
 ya.
 Su jayiñu'u kuu nuu rey ja ndaxtuu de nagua oo
 yu'u.

³ Nagua sukun andivi vi nagua kunu chii ñu'u,
 suni saa oo ini anu rey, te ma kuu ja jinkui'nu
 inio naxa oo.

⁴ Xtajioo ja ni ndakuiso xe'e kaa kuu plata jian,
 te na kene'e tee kani kaa in vasu vii.

⁵ Vi xtajioo ñayiu kue'e nuu rey,
 te na koo yutnu nuu tatnuni de ja sa'a ndaa de.

⁶ Ma sa'a teyii ron maa ron nuu oo ron nuu rey,
 te ma nduku ron ja kokuu inuu ron jin tee ka
 kuu na'nu.

⁷ Chi gua'a ka kuu ja na kachi rey nuu ron:
 “Makaa ya'a”,
 te masu ja kendoo ron jakanoo jin nuu tee ka kuu
 na'nu yun.

8 Ma tnaa ñama ron in ñayiu nuu nda'a tee ka netniuu,
kana saa sandi'i, te ma kuni ron nagua sa'a ron,
te taa tna'a kuikin ron jakanoo nuu ron.

9 Sandaa kuechi tavi ron jin tna'a kuikin ron,
su ma ndaxtuu ron inka ñayiu.

10 Kana saa taa ñayiu nini yun jakanoo ron,
te ma kuu ka ja nduva'a jakanoo ron yun.

11 Tno'o ja ka ka'an ñayiu maaaa ore
kuu na kuinio oro ja ni ndukutu jin plata.

12 Na kuinio xe'e kuu oro axi ja ñu'u sukun ja
kuu oro vii ndeva'a,
kuu tno'o ka'an ñayiu ndichi nuu kuxein nuu
ñayiu janta'u tno'o ja ka'in.

13 Te na kuinio nuu sa'a vijin ja kuun yua'a yoo
i'ni,
saa kuu jin in tee ndaa ja kua'an de ma-
jinkaxtno'o de nuu tee ni tetniuu ña,
chi xndiko de anu lamu de.

14 Te na kuinio nuu yi'i tachi vi in viko, su tu na
sau kuun,
saa kuu jin in tee ka'an teyii ja kuña'a de, su tu
sa'un nagua jiña'a de.

15 Te jin ja jandee jataa inio sa'a ja ya'a ini tee
tatnuni jin ja kiti ini de,
te yao, chi visi vita kuu, su ja'nu ña jin yiki.

16 Nuu ja ni'i ron nduxi, te kaa na kua'a ndenuu
ini ron,
chi kana saa kaa ndeva'a ron, te ndujan ron.

17 Ma ki'in chito ron ve'e ñayiu oo yatni jin ron,

kana saa tunini ñai jin ron, te skexiko ñai.

18 Te na kuinio marru axi yuchi kani axi yutnu ndugua,

saa kuu tee ka'an tno'o siki tna'a kuikin de.

19 Te na kuinio no'o ja ni tna'nu axi si'i ja ni jiokoso,

saa kuu ja kukanu inio in tee ja tu skunkuu de tniuu ndee nuu de nuu ka tna'o tnundo'o.

20 Te ñayiu jita yaa nuu ñayiu kusuchi ini,

kuu na kuinio ñayiu tau sa'uin yoo vijin

axi na kuinio ñayiu tnaa vinagre nuu ni tuji.

21 Te nuu ja kokin ñayiu ka'an u'u ña jin ron, te kuña'a ja na kai,

te nuu ja yichi, te kuña'a ndute na ko'i.

22 Chi saa te sa'a ron ja vi ndukua'a tnui ja ndukanoi jin ja sa'i,

te maa Jito'o, guaa ndandione'e ndandiotaa ya nuu ron.

23 Tachi ja vaji ichi nda'a kua'o sa'a ja kuun sau, te yaa ja ka'an kue'e siki ñayiu sa'a ja nduxeen nuu ñayiu yun.

24 Gua'a ka kuu ja koo in yuve'e,

masu ja koo in ve'e ka'nu jin in ñasi'i yachi ndeva'a ini.

25 Na kuinio ndute vijin ja ji'i ñayiu yichi ndeva'a,

saa kuu jin tno'o vii tno'o va'a ja vaji ndee in ñuu jika.

26 Te na kuinio nuu ndute ni nduu ñuñu'u, vi poso ndute ja ni kutne'e,

saa kuu jin ñayiu ndaa ja kanakaui nuu ñayiu
kue'e.

²⁷ Masu gua'a kuu ja kaa ndeva'o nduxi,
te ni tu na jayiñu'u oo nuu ndukuo jayiñu'u mao.

²⁸ Te na kuinio in ñuu ka'nu ja tu na muro ndesi,
te vi ja oo ja naa,

saa kuu jin tee tu jini ja ka'nu ni'nu maa.

26

¹ Masu gua'a kuu ja kuun yua'a yoo i'ni,
te ni ja kuun sau yoo ka ndaxtutu ñayiu ja kee
nuu ñunde'i.

Te suni saa masu gua'a kuu ja koo jayiñu'u nuu
tee vasa.

² Na kuinio tixiko ja tu jini ti ndenu ki'in ti nuu
ndagua ti,

axi na kuinio tisala ya'a ja tu na taka ti,
saa kuu jin tnia'a, chi ma kenta nuu ja tu na
kuechi tavi ñayiu.

³ Na vi kanio kuai jin yo'o kuiñi, te na vi junkanio
mentu jin yo'o yu'u ti,
te suni na vi kanio yata ñayiu vasa jin xtnuu xii.

⁴ Ma ndaka'an ron tno'o ja tu jiniu'u nuu ñayiu
vasa,

nagua ja ma kokuu inuu ron jin ñayiu vasa yun.

⁵ Ndaka'an nuu ñayiu vasa naxa kuini ja ka'an
ron nui,

nagua ja ma kokuu teyii ja ñayiu ndichi kuu mai.

⁶ Te na kuinio ñayiu ja'nde si'in, te tna'a mai
tnundo'o jin jakue'e yun,

saa kuu in ñayiu tetniuu in tno'o nuu nda'a in
tee vasa.

7 Te na kuinio si'in tee yakua ja tu jiniu'u ja kaka de,

saa tu jiniu'u tno'o ja'vi ja ka'an ñayiu vasa.

8 Tu nagua jiniu'u ja tnaa ñayiu yuu nuu yo'o yuu nuu ja ni ju'ni yuu yun.

Te suni tu jiniu'u ja vi konee yiñu'u ñayiu nuu in ñayiu vasa.

9 Na kuinio iñu ja ni kiuu nda'a in tee jini, te tu jini de ja u'u,

saa kuu jin tno'o ja'vi ja ka'an ñayiu vasa, chi tu jinkui'nu ini mai na tno'o ka'in.

10 Na kuinio tee tiuu jin kuji ja xtuji de ndi'i ni ñayiu ka ya'a yun,

saa kuu jin tee ni jiña'a tniuu sa'a ñayiu vasa ja kosatniui ve'e de.

11 Te na kuinio ti'ina ja ndajiokuiin ti ndakaa ti ja ni ndujan ti,

saa kuu jin ñayiu vasa ja ndajiokuiin sa'i ja tu jiniu'u.

12 ¿A jini ron in tee ja ka'an de ja tee ndichi kuu maa de?

Te gua'a ka kuu ja kukanu inio in tee vasa, masu tee ka'an ja tee ndichi kuu de.

13 Te ñayiu ku'ndu, chi kachi: “Ma kuu ki'in san satniuu san vitna,

chi nuu ichi yun oo in ndika'a, te kaa ña ti”.

14 Te nagua jiko xtnuu ye'e nuu kaa ja tniñ ña jin tñu,

saa jiko ñayiu ku'ndu, te ndajiokuiin nuu jitoi.

15 Ñayiu ku'ndu, chi skenda'i nuu ko'o, su kuitai, te tu tnai yu'i ja kai.

16 Ñayiu ku'ndu, chi ndakani ini mai ja ñayiu ndichi ka kui, saa uja ñayiu ka jini vi ka'an gua'a.

17 Nuu kiunduu ñayiu nuu oo ja kiti ini inka ñayiu, kuu na kuinio ja kakuikoi in ti'ina jin so'o ti.

18 Na kuinio ñayiu ndukue'e ja tiuu jin kuji, te skuntai yutnu ndugua ja kai koko koko ñu'u, te ja'ni ñayiu,

19 saa kuu jin ñayiu xnda'u ñayiu ndeka tna'a gua'a jin, te jiña'i: "Nani tno'o siki ka'an san".

20 Nuu tu na tutnu kai, te nda'va ñu'u, te nuu tu na ñayiu jika jin kuentu, te tu na ñayiu vi kotee tna'a.

21 Jin tikayi koko ñu'u, te jin tutnu jikin ñu'u, te jin ñayiu jika jin jakiti ini kuu ja skuikin ñu'u ja ka tee tna'a ñayiu.

22 Tno'o ja ka'an ñayiu jika jin kuentu kuu na kuinio in javixin, te kunjino ndee kunu kunu ini anu ñayiu.

23 Te na kuinio in kisi ñu'u ja ni ka joso jin plata, saa kuu jin tno'o luu ndeva'a ja ka'an ñayiu ndakani kue'e ini.

24 Ñayiu ka'an u'u ña, chi tu xtui mai nuu ka'in, su ndee ini anui, chi ndakani kue'e ini.

25 Te ma kandija ron nuu ka'an va'a ndeva'i, chi ñu'u chitu jakue'e ini anui.

26 Te visi tu xtui mai ja ka'an u'u ñai,

su ndatuu jakue'e sa'i yun nuu ka ndututu ñayiu.

27 Na in jate in yau ja kanakau inka ñayiu,
te yun nanakau mai.

Te na in skiotuu in kava ja xtuji inka ñayiu,
te siki mai nanakau kava yun.

28 Ñayiu ka'an tno'o tno'o, chi ka'an u'ui inka
ñayiu.

Te ñayiu ka'an luu ndeva'a ja xnda'ui inka
ñayiu, chi sa'i ja kanakau ñayiu yun nuu
jakue'e.

27

1 Ma kokuu teyii ron nagua sa'a ron kiuu xtnee,
chi tu jini ron nagua kokuu.

2 Ma ndakuantno'o ron maa ron, kuandetu ja
inka ñayiu na ndakuantno'o ña.

Te na ndakuantno'o ña inka ñayiu, masu ja vi
maa ron ndakuantno'o ron maa ron.

3 Vee ndeva'a yuu vi vijin kuu ja kondiso ñuti.

Su vijin ka kuu ja kundee inio jin ja kiti ini ñayiu
vasa, saa ndi nduu yun.

4 Kue'e ndeva'a kuu ja kiti ini, te xeen ndeva'a
kuu ja yachi ini,

¿su na in kundee ini jin tno'o kuasun?

5 Gua'a ka kuu ja vi xtuu ñayiu mai ja ka kuxein
nuo,

masu ja ka kutoo yu'u ñai.

6 Gua'a ka kukanu inio ñayiu ndeka tna'a gua'a
jion ja kuxein nuo,

masu ñayiu ka'an u'u ña ja chitui nuo.

7 Ñayiu ñu'u chitu chii, chi vi ndee jioo nduxi
skexikoi.

Su ñayiu kokin ndeva'a, chi vi ndee ja ugua jini vixin.

8 Na kuinio tisala ja jiondita jika ti nuu oo taka ti,

saa kuu jin ñayiu nuu jiondita jikai nuu ve'i.

9 Tatna xiko kuu ja ndasa'a sii ini ña jin in ñayiu, te tno'o vii tno'o va'a ja xteku ña in ñayiu ndeka tna'a gua'a jin, kuu ja ndakuña'a tno'o ndee ini nui.

10 Ma xndoo ron ñayiu ndeka tna'a gua'a jin ron, ni ñayiu ndeka tna'a gua'a jin tata ron.

Ni ma ki'in ron ve'e ñani ron nuu tna'a ron tnundo'o,

chi gua'a ka kuu in tna'a yatni saa in ñani oo jika.

11 Kondichi, vi se'e, te na kokuu sii ini rin jin ron, saa nagua ja ni'i rin tno'o ka'an rin nuu ka kane'e ña ñayiu jin rin.

12 Ñayiu jini nagua kuu, chi nuu jini ja vaji jakue'e, te kujioi.

Su ñayiu tu jini naxa sa'i, chi ya'i kua'in, te tna'i tnundo'o nuu jakue'e yun.

13 Vi kindee sa'un ñayiu tau yika ja ja'a ñayiu inka ñuu,

te na kava ndee sa'uin nagua ja kuu vi kuña'a nuu ron nuu ñasi'i ja tu ka jini ron.

14 Masu vatuka kuu ja kana ko'o in ñayiu jin inka ñayiu ndeka tna'a gua'a jin nuu kuu tno'o ne'e, nuu ka'in "oo va'a ni",

chi kuu ndakani ini inka ñayiu yun nani kuinio ja kane'e ñai.

15 Ñasi'i ja junkuaan ini ja tee tna'a
kuu na kuinio nuu ji'in ja chia ji'in te ji'in ni
tiempu savi.

16 Ñayiu nduku ja junkani ñasi'i yun
kuu na kuinio ñayiu nduku ja junkani tachi nuu
yi'i,
axi junkani texe'en jin nda'a kua'i.

17 Kaa, chi ndisa kaa maa ndasa'a xeen tna'a,
te ñayiu, chi ndisa mai ka ka'in vi ka xteku tna'i.

18 Ñayiu jito tnu tichi iuu, chi kaa mai tichi iuu
ja kuun yun,
te ñayiu jito va'a ja neva'a jito'i, chi ni'i jayiñu'u.

19 Nagua xne'e ndute naxa jito ñayiu,
saa ni xne'e anu naxa oo maa ñayiu yun.

20 Yau ñaña vi andeya, chi tu ndenuu ini jin
ñayiu ka ji'i,
te saa ni nduchi nuu ñayiu, chi tu ndenuu ini jin
ja ndia'a.

21 In nuu tija'an ka xndua'a plata ja ka jito tnuni,
te in nuu jitnu ka xndua'a oro ja ka jito tnuni,
te ñayiu, chi ka jito tnuni mai jin jayiñu'u ja ka
ni'i.

22 Ñayiu vasa, chi visi na vi kaxin vii ron jin,
nagua sa'a ron ja jaxin ron triu,
suni ma ndondei jin ja tu jiniu'u ja sa'i.

23 Kondia'a gua'a naxa ka oo ndikachi ron,
te koto gua'a ron kiti tata ron,

24 chi ma kuxii ja kuika,
te ni jayiñu'u ma kuxii ja ndaya'a nda'a in in
tatatno'o.

25 Nuu te'nde yuku, te nduyute tindu'u,

te ka ndaxtutu yuku ja oo nuu yuku.

²⁶ Te jin ixi lelu ron, ni'i ron sa'un kui'nu ron,
te jin ndixi'u ron, ni'i ron xu'un ja ndakuaan ron
ñunde'i ron.

²⁷ Te koneva'a kua'a ron xikui ndixi'u ron
ja vi koko'o ron jin ñayiu ve'e ron,
vi ja vi koko'o suchi si'i ja ka jinokuechi nuu ron.

28

¹ Ñayiu sa'a jakue'e, chi jino yu'i, visi tu na in
sondikin ña jin.

Su ñayiu ndaa, chi kukanu ini ja oo gua'i na
kuinio in ndika'a.

² Nuú ka jaxin tna'a kua'a ñayiu in ñuu, chi ka
kaya kua'a tee ka tatnuni.

Su nuu oo in tee ndichi ja tatnuni gua'a de, chi
oo gua'a ñuu yun.

³ Tee kue'e ja sa'a ndeva'a de jin ñayiu ka
kunda'u,

kuu de na kuinio in sau xeen ndeva'a ja xnaa
ndi'i ja ka jitu ñayiu nuu ñunde'i.

⁴ Ñayiu xndendoo Ley, chi sa'a ka'nui ñayiu
kue'e.

Su ñayiu jantno'o Ley, chi nduku ndei siki ñayiu
kue'e yun.

⁵ Ñayiu kue'e, chi tu ka jinkui'nu sa'un ini ja vi
sa'a ndai.

Su ñayiu ndanduku Jito'o, chi ndi'i ni ja jinkui'nu
ini.

⁶ Gua'a ka kuu ja kokuu nda'uo, su kokuo ñayiu
ndaa,
masu ja kokuo ñayiu kuika, te kokakao ichi
kue'e.

7 Ñayiu tava'a Ley ia Dios, chi se'e jinkui'nu ini kui.

Su suchi ndeka tna'a jin ñayiu ka jaa nde'e ndeva'a, chi jiña'i jakanoo tatai.

8 Ñayiu tatutu kua'a ja kuika neva'i nuu jikain kua'a se'e xu'un, te tatutui ja kokuu jin ñayiu ka'an nda'u ña jin ñayiu ka kuu nda'u.

9 Ñayiu tu kuini ja konini Ley ia Dios, te suni skexiko ia Dios tno'o ka'in nuu ndakuatui.

10 Ñayiu jaka ña jin ñayiu ndaa nuu ichi kue'e, chi nanakau mai nuu jakue'e sa'i yun.

Su ñayiu tu sa'a jakue'e, chi ni'i ta'u mai jagua'a.

11 Ñayiu kuika, chi ka'in ja ñayiu ndichi ndeva'a kui.

Su ñayiu kunda'u ja jinkui'nu ini, chi skua'a guagua'i naxa oo ñayiu kuika yun.

12 Nuu ka kundee ñayiu ndaa, te ka sa'a ñayiu in viko ka'nu.

Su nuu ka kundee ñayiu kue'e, te ndi'i ñayiu ka tayu'u nuu.

13 Ñayiu tayu'u yika kuechi, chi ma kee gua'i.

Su ñayiu na'ma yika kuechi, te xndendoï jakue'e yun,

chi ni'i ja koneka'nu ini ia Dios ja ni sa'i.

14 Na ta'u na ndetu ñayiu siun ni yu'u ni'nui ia Dios.

Su ñayiu sa'a ndee ini, chi junkau mai nuu jakue'e.

15 Tee kue'e ja tatnuni in ñuu nda'u, kuu de na kuinio in ndika'a ja kañu xeen ti, axi na kuinio in oso ja kokin ndeva'a ti.

16 Tee tatnuni ja tu jini nagua kuu,

chi jikan de kua'a ka xu'un nuu ñayiu.

Su tee tu ndioo ini ja kuu kuika de,

chi koteku de kuakua'a kuia.

17 Ñayiu ja'ni ndiyi, chi vi sondikin ña jin,

te kokunu yu'u mai, guaa ndee kiuu kui,

te ni in ñayiu, ma vi nduku ja vi chituu ña jin.

18 Ñayiu jika ndaa, chi kaku ni'nui nuu jakue'e.

Su ñayiu jika ichi kue'e, chi kanakau mai nuu
jakue'e yun.

19 Ñayiu jitu nuu ñunde'i, chi vi sua'a kendoo
sagua ja kai.

Su ñayiu ndikin ña jin ñayiu ku'ndu, chi kokuu
nda'u ndeva'i.

20 Ñayiu ndaa, chi ni'i kua'a javii java'a nuu ia
Dios.

Su ñayiu ndioo ini ja kuu kuikai, ma kakui, chi
tñiuya'u mai jin ja sa'i yun.

21 Masu gua'a kuu ja kosa'a sion in in ñayiu,

chi vi ndee jin in yu'u xtaa, te kuu junkuei ñayiu
nuu yika kuechi.

22 Ñayiu xii nuu, chi ndioo ndeva'a ini ja kuu
kuikai,

te ni tu jini ja vaji ja kokuu nda'ui.

23 Ñayiu kuxeen nuu inka ñayiu, chi sandi'i te vi
ka'an va'a ka ña jin,

saa ñayiu ka'an luu ndeva'a jin inka ñayiu yun
ja xnda'u ñai.

24 Ñayiu su'u tatai axi nanai, te ka'in ja masu yika
kuechi kuu,

chi tna'a ñayiu ka ja'ni ndiyi kui.

25 Ñayiu ndioo ndeva'a ini ja kuika oo ñuyiu, chi
skaxin tna'i ñayiu.

Su ñayiu kukanu ini Jito'o, chi kee gua'i.

²⁶ Ñayiu kukanu ini mai, chi in ñayiu vasa kui.
Su ñayiu jika jin tno'o ndichi, chi kakui nuu
tnundo'o.

²⁷ Ñayiu chituu ña jin ñayiu ka kunda'u, chi ma
kuni ja kokunda'ui.

Su ñayiu tu kuini ja chituu ña, chi kua'a ñayiu
vi xtau tnia'a ña jin.

²⁸ Nuu ka kundee ñayiu kue'e, te ndi'i ñayiu ka
tayu'u nuu.

Su nuu ka naa ñayiu kue'e, te ka ndakaya ñayiu
ndaa.

29

¹ Ñayiu sa'a ndee ini nuu ka kuxeen nui, vi sanaa
ni te nai,
te tu na tatna ja kakui.

² Nuu ka tatnuni ñayiu ndaa, te ka kusii ini ñayiu
ñuu.

Su nuu ka tatnuni ñayiu kue'e, te ka tnana nda'u
ñayiu ñuu ja ka tna'i tnundo'o.

³ Nuu kutoo in suchi ja koi jin tno'o ndichi, te
jiña'i jasii ini nuu tatai.

Su suchi jika jin ña'a ka xiko maa, chi xnai xu'un
neva'i.

⁴ Rey ja sa'a ndaa, chi sa'a de ja oo yutnu ñuu de.
Su rey ja jikan kua'a xu'un impuestu, chi skunaa
de ñuu de.

⁵ Ñayiu ka'an luu ndeva'a jin tna'i ja xnda'u ñai,
chi sa'i ja na kanakau ñayiu yun nuu jakue'e.

6 Ñayiu kue'e, chi nanakau mai nuu yika kuechi.
Su ñayiu ndaa, chi jitai ja kusii ini.

7 Ñayiu ndaa, chi jini ja sa'a ndai ja ja'a ñayiu ka
kunda'u.
Su ñayiu kue'e, chi ni ja tu ndi'ni.

8 Ñayiu ka sa'a kuasun sava ka ñayiu, chi skiti
ini ñayiu ñuu.
Su ñayiu ndichi, chi ka jini naxa vi sa'i ja vi ya'a
ini ñayiu jin ja kiti ini yun.

9 Nuu ja in ñayiu ndichi na vi skiti ini tna'a jin
in ñayiu vasa,
te visi na kiti ini axi na kuakui, su tu sa'un nagua
kuu sa'i ja ya'a ja kiti ini yun.

10 Tee ka ja'ni ndiyi, chi ka skexiko de ñayiu tu
na kuechi.
Su ñayiu ndaa, chi ka ndukui ja vi skaku ni'nui
ñayiu tu na kuechi yun.

11 Ñayiu vasa, chi jandetui nani guaa sa'i nuu kiti
ini.
Su ñayiu ndichi, chi kundi ja'nu ni'nui mai.

12 Nuu ja in tee tatnuni nini tno'o tno'o ka
ndakani ñayiu,
nuu saa te ndi'i ñayiu ka netniuu jin de, ka ndui
ñayiu kue'e.

13 Kintna'a inuu ni ñayiu kunda'u jin ñayiu jikan
kua'a se'e xu'un,

chi maa Jito'o ni jiña'a ja ka tekun duu ñayiu yun.

14 Rey ja sa'a ndaa ja ja'a ñayiu ka kunda'u sa'a de ja siun ni koyutnu nuu tatnuni de.

15 Nuun ka kani ña vi ka kuxeen nuun in suchi kueli, chi kuu ndichi.
Su se'e ja ka jandetu ja sa'i nagua kuini mai, chi jiña'i jakanoo nuu nanai.

16 Nuun ka kaya ñayiu kue'e, te ka kaya kua'a yika kuechi.
Su ñayiu ndaa, chi vi kuni nui ja vi skunaa ñayiu yun.

17 Ndakanu ichi ndaa ni se'e ni, te ndatatu anu ni vi kosii ini ni.

18 Nuun ja tu na ñayiu skuni ña ia Dios naxa kokuu,
te ya'a yun ni ja ka sa'a ñayiu ñuu.
Su na ta'u na ndetu ñayiu skunkuu Ley ia Dios.

19 In tee jinokuechi, chi ma nukuiin ichi ndaa de jin sua'a ni tno'o ka'on,
chi visi jinkui'nu ini de, su tu kuini de kuantno'o de.

20 ¿A jini ron in tee ja ñama ka'an de, te tu ndakani gua'a ini de?
Te kondetu ka'nu kao nuun in tee vasa saa nuun tee yun.

21 Ñayiu ka'an luu ndeva'a jin in suchi jinokuechi
ndee luluu suchi yun,
te sandi'i te kindee ja sa'a jajin ja neva'a lamui.

22 Ñayiu yachi ndeva'a ini, chi jaxin tna'i jin
ñayiu,
te ñayiu kiti ini, chi kua'a yika kuechi sa'i.

23 Ñayiu sa'a teyii mai, chi kee nda'ui,
te ñayiu sa'a nda'u sa'a kee ni, chi koo jayiñu'u
nui.

24 Ñayiu yitu tna'a jin kui'na, chi sa'a kue'i mai,
chi visi ja oi ja xtuu ñai, su ma ndakani.

25 Ja yu'u ñayiu inka ñayiu kuu na kuinio in ja
skanakau ña jin.
Su ñayiu kukanu ini Jito'o, chi koo gua'i.

26 Kua'a ñayiu ka nduku ja na chindee chituu ña
tee tatnuni.
Su maintno'o maa Jito'o guaa sa'a ndaa ya ja ja'a
in in ñayiu.

27 Ñayiu ndaa, chi ka skexikoi ñayiu ka sa'a
jakue'e.
Su ñayiu kue'e, chi ka skexikoi ñayiu ka jika
ndaa.

30

Tno'o ja'vi ni ka'an Agur

¹ Ya'a kuu tno'o ja'vi ni ka'an Agur, seyii Jaqué, nuu ni ndakani de tno'o ia Dios nuu Itiel vi nuu Ucal, nuu jiña'a de:

² Jandaa ndija ja in tee vasa ka kuu san saa sava ka ñayiu, chi ni ja tu jinkui'nu ini san nagua ka jinkui'nu ini ñayiu.

³ Ni tu ni kutua'a san tno'o ndichi, te ni tu jini sa'un san naxa oo ia Dios.

⁴ ¿Chi na in ni kaa ndee andivi, te ni ndajiokuiin? ¿Axi na in ni jasi tachi nuu yi'i in nuu tikoko nda'i?

¿Axi na in ni tniutuu ndute in nuu sa'uin?

¿Axi na in ni tatnuni ndenu yituu ja'a ñuyiu?

¿Naxa nani ya, vi naxa nani se'e ya, nuu ja jini ni?

⁵ Ndi'i tno'o ia Dios kukanu inio ja skunkuu ya, te jito ña maa ya jin ñayiu ka kukanu ini ya.

⁶ Ma ndaxtaa ndaxtuu ka ni tno'o ya, kana saa kuxeen ya nuu ni, te kokuu ni in ñayiu tno'o nuu ya.

⁷ Maa ni uu ja jikan san nuu ni, vi Dios, te taa ni ama ka ja kuu san:

⁸ Xtajioo ni tno'o tno'o vi tno'o la'la ja ka'an san, te ma sa'a ni ja kokuu kuika san, ni ma kokuu nda'u san,

chi taa ni nani ja kokaa san in kiuu in kiuu.

⁹ Chi kana saa koneva'a kua'a san, te kujioo san nuu ni,

te kachi san: “¿Na in kuu Jito'o?”

Axi kokuu nda'u san, te vatuni su'u san,

te kane'e san jin ni, vi Dios.
 Jiña'a de nuu ia Dios.

10 Ma kane'e ni jin ñayiu jinokuechi jin nuu jito'i,
 kana saa xtau tnia'a ñai jin ni, te tna'a ni
 tnundo'o.

11 Ka oo ñayiu ja ka kane'i jin tatai,
 te tu ka ka'an vii ka ka'an va'i jin nanai.

12 Ka oo ñayiu ka ndakani ini ja ka oo vii ndeva'a
 mai,
 su ni ja tu ka ndasavii mai jin jakue'e ka sa'i.

13 Ka oo ñayiu ka ka'an ja vi mai ka kuu na'nu
 ka,
 te ka sa'a teyii mai nuu ka ndia'i sava ka ñayiu.

14 Ka oo ñayiu ja vi na kuinio yuchi kani ka kuu
 no'i,
 te vi na kuinio yuchi ndugua ka kuu no'o yosoi,
 nagua ja vi kokoi ñayiu ka kunda'u vi ñayiu tu
 nagua ka neva'a sa'un nuu ñuyiu ya'a.

15 In tindaku neva'a ti uu sesi'i ti, ja maa ni ka
 jini ti ka jikan ti: "Taa ni, taa ni", ka kachi
 ti.

Te ka oo uni ja tu sa'un ka ndenuu ini,
 te ja kuu kuun, chi tu sa'un na ama ka'an: "Ja ni
 kuu ni".

16 Te suu ka kuu: Yau ñaña, vi in ñasi'i ja tu
 jinku'un luluu,
 vi ñunde'i ja tu ndenuu ini jin ndute,
 vi ñu'u ja tu jinkuiin ja kai.

17 Ñayiu ja skexiko tatai,

te tu jantno'i tno'o ka'an nanai,
na vi tau tikaka nduchi nui,
te na vi kaa ña chioko.

18 Ka oo uni ja tu jinkui'nu ini san,
te ja kuu kuun, chi ni ja tu jini sa'un san, te suu
ka kuu ya'a:

19 Naxa ka ndagua ya'a na'nu andivi,
vi naxa ka jika koo nuu kava,
vi naxa ka jika barco nuu ndute mar,
vi naxa ka jika suchi yii jin suchi si'i kuechi.

20 Ñasi'i skindee yii, chi sua'a sa'a ña:
sa'a ña kuechi ñuyiu jin inka teyii, te jichi vii ña,
te ka'an ña: “Tu sa'un na jakue'e sa'a san”.

21 Ka oo uni nuu ñayiu ka sa'a ja vi sua'a ni'i
ñuyiu,
te ja kuu kuun, te ma kundee ka ini ñuyiu, te suu
ka kuu:

22 tee jinokuechi nuu kenta de ja kuu de rey,
vi ñayiu vasa nuu oo kua'a ja kai,

23 vi ñasi'i ka skexiko ñayiu ja ni ni'i yii ña,
vi suchi si'i jinokuechi ja nukuiin nuu tniuu ña'a
xiin nuu jinokuechi.

24 Ka oo kuun kiti kueli ja vi tu ka nana'a ti ñuyiu,
su inu ndichi kaa ti saa ñayiu ndichi. Te suu ka
kuu kiti ya'a:

25 Chioko kueli, chi ka kuu ti in ñuu ka'nu ja tu
ndakui,

su ka ndaxtutu kua'a ti ja vi kokaa ti yoo kei;

26 vi iso, chi ka kuu ti inka ñuu ja tu ndakui,

su ka sa'a ti ve'e ti ne'u kava;

²⁷ vi tika langosta, chi visi tu na rey ti ja tatnuni,
su nuu ka ndagua ti, te yukun yukun kua'ankuei
ti;

²⁸ vi tindoo, chi visi jin nda'a nio te tnio ti,
su vi ndee ve'e tniuu nuu oo rey, te ka oo ti.

²⁹ Ka oo uni kiti ja vii ndeva'a ka jika ti,
te ja kuu kuun, chi luu ndeva'a jika, te suu ka
kuu ya'a:

³⁰ Ndika'a kuu kiti ndakui ka nuu ndi'i kiti,
te ni ja tu jika yata ti nuu nani guaa kuu;

³¹ vi li'i ja sa'a teyii ti maa ti nuu jiondita ti,
vi chivatu nuu yoxno'o ti nuu ndixi'u,
vi rey nuu yoxno'o de nuu soldado de.

³² Nuu ja tu ni ndakani gua'a ini ni,
te ja sa'a teyii ni maa ni,
axi nuu ja ndakani ini ni ja sa'a ni jakue'e,
te kasi yu'u ni.

³³ Chi ka jini ndao ja na in kagua xikui, te kene'i
kesu,
te nuu ja kitui xnii, te kati niñi xnii,
te nuu ja skiti ini inka ñayiu, te vi kaxin tna'i.

31

Tno'o ja'vi ni ka'an rey Lemuel

¹ Ya'a kuu tno'o ja'vi ni ka'an rey Lemuel, tno'o
ni jiña'a ia Dios ja ni kaxtno'o nana de nuu de.

² ¿Nagua ndo'o ron, vi se'e?

¿Nagua ndo'o ron, vi se'e, ni ñu'u chii rin?

¿Nagua ndo'o ron, vi se'e, ni jikan rin nuu ia Dios?

³ Ma xnaa ron jandakui ron jin ñasi'i, ni ma kaka ron ichi ka jika ña'a ka skunaa ña jin rey.

⁴ Masu vatuka kuu, vi Lemuel, ja vi koko'o rey vinu, ni ja vi koko'o tee ka tatnuni texeen.

⁵ Chi kana saa nuu ka ji'i de, te vi ndunaa ini de naxa tatnuni ley ñuu de, te vi sa'a kue'e de jin ñayiu ka tna'a tnundo'o.

⁶ Vi kuña'a texeen na vi ko'o ñayiu ja yatni ja vi kuu, vi vinu na vi ko'o ñayiu ka kusuchi ini.

⁷ Na vi ko'i, te na vi ndunaa ini ja ka kunda'ui, te ma vi kona'a kai ja ka tna'i tnundo'o.

⁸ Ka'an jaa, ja ja'a ñayiu ña kuu vi ka'an ja ja'a mai, te ka'an ni'nu ja ja'a ñayiu tu na in chituu ña.

⁹ Te ka'an jaa, vi sa'a ndaa ja ja'a ñayiu yun, vi ka'an ni'nu ja ja'a ñayiu ka kuu nda'u vi ñayiu tu nagua ka neva'a.

Tno'o yiñu'u nuu in ñasi'i gua'a ndeva'a

¹⁰ ¿Na in ni ni'i in ñasi'i gua'a ndeva'a? Te ya'u ndeva'a ndee ña saa yuu vii ndeva'a.

¹¹ Te yii ña, chi kukanu ini ña de jin ña, te tu nagua ja'ni ña jin de, chi ndi'i ni ni'i ña.

¹² Te jiña'a ña java'a nuu de, masu jakue'e, ndi'i ni kiuu ja teku ña.

¹³ Te kee ña kua'an ña nduku ña ixi ndikachi vi yua'a ja kee yuku nani lino,

te sii ini ndeva'a satniuu ña jin nda'a ña.

14 Kuu ña na kuinio in barco ja jika xiko,
chi ndee ñuu jika vaji jin ja kokaa.

15 Te ne'e ndeva'a ndakoo ña,
te jiña'a ña ja ka jaa ñayiu ve'e ña,
vi jiña'a ña na tniuu vi sa'a in in suchi si'i ka
jinokuechi nuu ña.

16 Ndachikua'a guagua'a ña nasaa ndee in
ñunde'i,
te ndakuaan ña,
te jin xu'un ja ni'i ña, te ndaxtee ña tnu uva.

17 Ndaku'ni tnutnuu ña chii ña,
te vi ni ini ni anu ña satniuu ña.

18 Jini ña ja ni'i gua'a ña xu'un jin tniuu sa'a ña,
te ni tu nda'va ña lámpara ña jakuaa ja satniuu
ña.

19 Jin in nda'a ña skuiko ña tnu kate,
te jin inka nda'a ña kagua ña yua'a.

20 Jiña'a ña nagua ka jiniu'u ñayiu ka kunda'u,
vi chituu ña ñayiu tu nagua ka neva'a.

21 Tu yu'u ña jin ñayiu ve'e ña nuu kuun ti'iñu,
chi ndi'i ñayiu ve'e ña ka yoso tna'a sa'un ka
ni'nu.

22 Chi maa ña kiku sa'un kaa nuu jito kixin ña,
vi ni'nu ña sa'un vii ndeva'a ja kuu lino,
vi sa'un kua'a nditnuu ja luu ndeva'a kaa.

23 Ndi'i ñayiu ka nee yiñu'u nuu yii ña,
te oo de ne'u tee ka kuu nija'nu nuu ñuu.

24 Kiku ña sa'un vii ndeva'a ja kuu lino,
vi sa'a ña sinchu,
te xiko ña nuu ñayiu ka jaan vi ka ndaxiko sa'un.

25 Nukuntuu maa ña jin tniuu ndaa ja sa'a ña vi
jandakui ña,
te tu ndi'ni ña nagua kokuu kiuu vaji.

- 26 Ka'an ña tno'o ndichi,
te ka'an luu ña jin ñayiu nuu kaxtno'o ña nui.
- 27 Ndia'a guagua'a ña naxa ka sa'a ñayiu ve'e ña,
te satniuu ña, masu ku'ndu kuu ña.
- 28 Ka ndakoo se'e ña, te ka jiña'i: "Na ta'u na
ndetu ni, vi nana";
te suni yii ña, chi ka'an yiñu'u de jin ña, te jiña'a
de:
- 29 "Ka oo kuakua'a ñasi'i ja ni ka sa'a gua'a ña,
su gua'a ndeva'a ka ni sa'a maa ron saa ndi'i ña'a
yun".
Jiña'a de.
- 30 Xnda'u ndeva'a ña jagua'a ka na'a ñasi'i, vi tu
jiniu'u ja luu ka ndaa ña,
su ñasi'i ja yu'u ni'nu Jito'o, chi gua'a kuu ja koo
jayiñu'u nuu ña.
- 31 Te vi sa'a ka'nu ni ña nuu ñayiu ñuu ni,
te jin ndi'i tniuu ni sa'a ña, vi konee yiñu'u ni
nuu ña.

Tutu ii - Ka'an ia Dios nuu ndi'i ñayiu
Mixtec, Northern Tlaxiaco: Tutu ii - Ka'an ia Dios
nuu ndi'i ñayiu New Testament+
La Santa Biblia en el mixteco del norte de Tlaxiaco
copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, Northern Tlaxiaco

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source
files dated 29 Jan 2022

1d46d274-fabd-5c6b-bfec-c3e776510466